

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra geografie

Bakalářská práce

**Územní polarita socioekonomické
diferenciace Rakouska**

Vypracovala: Lucie Ležáková
Vedoucí práce: RNDr. et PhDr. Aleš Nováček, Ph.D.

České Budějovice 2014

Prohlašuji, že předkládanou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5.5.2014

.....
Lucie Ležáková

Tuto práci bych ráda věnovala svému milovanému manželovi Martinovi a drahému synovi Martínkovi. Chci jím tímto poděkovat vše, co pro mě dělají - za jejich podporu a pomoc, kterou mi každodenně vyjadřují a dodávají mi tím sílu a chuť vše zvládnout. Za to, že jsou se mnou. Dále bych práci chtěla věnovat rodičům a prarodičům, kteří nám pomáhají vše zvládnout zdárně dokončit. Jejich podpory, pomoci a obětavosti si velmi vážím.

Zde bych ráda poděkovala vedoucímu bakalářské práce, panu RNDr. et PhDr. Aleši Nováček, Ph.D., za jeho cenné připomínky, rady a čas, který mi během konzultací při zpracování této práce vždy velmi ochotně věnoval.

ANOTACE

LEŽÁKOVÁ, L. (2014): Územní polarita socioekonomické diferenciacie Rakouska. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, katedra geografie, 69 s.

Tato bakalářská práce zpracovává tematiku územní polarit socioekonomické diferenciacie ve střední Evropě, konkrétně v Rakousku. Hlavním cílem této práce je sledovat současný stav tohoto fenoménu na základě prostorové analýzy vybraných sociogeografických ukazatelů. Ukazatele jsou rozděleny do tří skupin – sociální, ekonomické a ostatní. Příkladem indikátorů, které jsou v práci využity, jsou například hrubý domácí produkt, nezaměstnanost, průměrná mzda, rozvodovost, celkový přírůstek obyvatel nebo podíl cizinců. Součástí je také kapitola věnující se Rakousku v evropském kontextu. Práce by nakonec měla určit determinanty, které ovlivňují současné postavení a charakter jednotlivých rakouských regionů a vymezit míru polarit.

Klíčová slova: Střední Evropa, Rakousko, územní polarita, socioekonomická diferenciacie, determinanty.

ABSTRACT:

LEŽÁKOVÁ, L. (2014): Territorial polarity socio-economic differentiation in Austria. Bachelor thesis. University of South Bohemia in České Budějovice, Faculty of Education, Department of Geography, 69 p.

The main topic of this bachelor thesis is territorial polarity socio-economic differentiation in Central Europe, particularly in Austria. The main concept of this work is to follow the current status of this phenomenon on the basis of spatial analysis of selected socio-geographic indicators. The indicators are divided into three groups - social, economic and others. Examples of indicators that are used in the work are gross domestic product, unemployment, average wages, divorce, overall population growth rate, or the proportion of foreigners. Included of this bachelor thesis is a chapter dealing with Austria in a European context. The work would ultimately be determined by the determinants that influence the current status and characteristics of Austrian regions and define the degree of polarity.

Key words: Central Europe, Austria, territorial polarity, socio-economic differentiation, determinants.

1. ÚVOD.....	7
2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE	11
2.1 Diskuse s literaturou.....	11
2.2 Teoretické přístupy.....	14
3. METODIKA PRÁCE.....	17
3.1 Vymezení a členění zkoumaného území na jednotlivé regiony.....	17
3.2 Výběr indikátorů.....	18
3.3 Zpracování dat a faktorová analýza.....	20
4. RAKOUSKO V EVROPSKÉM KONTEXTU	23
4.1 Socioekonomická diferenciacce a její západo-východní gradient v Evropě.....	23
4.2 Historické kauzality západo – východní polarizace Rakouska	26
5. ANALÝZA SOCIOEKONOMICKÉ DIFERENCIACE REGIONŮ RAKOUSKA A DETEKCE PRVKŮ ÚZEMNÍ POLARIZACE	31
5.1 Sociální ukazatele	31
5.2 Ekonomické ukazatele.....	37
5.3 Ostatní ukazatele.....	44
5.4 Faktorová analýza.....	49
6. SYNTÉZA ÚZEMNÍ POLARITY RAKOUSKA.....	53
6.1 Hlavní determinanty územní polariry státu.....	55
6.2 Kategorizace ukazatelů dle míry polariry.....	58
7. ZÁVĚR	61
8. LITERATURA A ZDROJE.....	64
9. PŘÍLOHY	67
10. SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK.....	69

1. ÚVOD

Rakousko je jedním z nástupnických států bývalého Rakouska-Uherska, které ve střední Evropě vznikaly v období po první světové válce. Tento region zaujímal významné postavení, které si v jisté míře drží dodnes. Nabízí se otázka kam střeoevropský prostor řadit z hlediska etnického, politického, kulturního či hospodářského. Tato skutečnost se měnila a stále mění s průběhem dějin. Některé státy střední Evropy vykazují hodnoty typické pro západní Evropu – vyspělá ekonomika, hustá dálniční síť, vyšší hustota zalidnění, nižší nezaměstnanost, vyšší podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí a mnohé další. Oproti tomu pro východní Evropu je v tomto srovnání charakterističtější například nižší úroveň vzdělání, nižší hodnoty hrubého domácího produktu na obyvatele, vyšší míra religiozity, případně nižší míra urbanizace. Nelze zapomínat na to, že přímé rozdělení Evropy na dva evropské subregiony bylo ostře vyprofilováno především po druhé světové válce, kdy Evropa i svět byly ovlivněny studenou válkou. Evropa byla rozdělena na demokratický a kapitalistický Západ, který stál v opozici k socialistickému Východu. Ještě dnes toto členění v podvědomí lidí přetrvává. Hranice mezi těmito subregiony se v posledních desetiletích, po pádu železné opony, posouvá stále více na východ, z důvodu užšího semknutí středovýchodní Evropy se Západem (příkladem budiž EU, NATO). Pozorovat to lze především v myšlení jednotlivých národů a vnímání postavení vlastního státu v evropském kontextu. Avšak dualitní vnímání Evropy není záležitostí pouze 20. století, tato skutečnost má mnohem hlubší historické kořeny. Vnímáním duality a její hranic v průběhu času se zabývali mnozí autoři, například Nováček (2012), Szücs (2001), Krejčí (2000) nebo Wandycz (2004).

Práce se snaží poukázat na polarizaci střeoevropského prostoru, popsat determinanty, které to ovlivnily v minulosti a které zde působí i dnes. To vše na příkladu jednoho ze států, který se v této oblasti vyvíjel po staletí a vždy tu měl své místo, a tím je Rakousko. Tato země spolu s dalšími státy střední Evropy tvoří určité přechodové pásmo mezi Východem a Západem (Křen 2005, Wandycz 2004). Právě státy nacházející se na pomezí těchto subregionů, byly v různých historických obdobích přidruženy k jednomu z nich, a to na základě toho, jak se hranice subregionů v průběhu času měnila, posouvala. Kromě vnímání dělení Evropy z pohledu jednotlivých států, lze tuto problematiku zaměřit na jednotlivé regiony vybraných států, což je i případ této práce, která sleduje rakouské spolkové země. Výraznější výsledky z pohledu regionů uvnitř jednoho státu jsou předpokládány především na hranicích se sousedními státy. Právě sledování tohoto fenoménu je také jedním z úkolů této práce.

Motivací autorky k probádání tématiky je možnost využití poznatků z geografie a historie ve sledované problematice. Znalosti z těchto, ale i z dalších vědních oborů by měly pomoci

vysvětlit okolnosti a kauzality aktuálního stavu, odhalit determinanty, které stojí za současným postavením a charakterem jednotlivých rakouských regionů. Tato práce se pokouší překlenout vnímání evropské duality pouze v kontextu 2. světové války, snaží se nabídnout hlubší pohled na věc. Od konce 40. let 20. století byla skutečně Evropa v důsledcích studené války rozdělena do dvou zneprátelených bloků. Rakousko mělo však v tomto smyslu specifické postavení. Nebylo součástí východního bloku, což umožnilo přijmout po druhé světové válce Marshallův plán – hospodářskou pomoc od USA, která po válce napomohla hospodářskému vzestupu západní části Evropy. Rakousko však nebylo ani typickým státem západního, kapitalistického světa. I v období studené války stálo Rakousko na pomezí těchto subregionů. Až do roku 1955 byla východní část pod okupačním dohledem SSSR, západní naopak pod dohledem USA, Francie a Velké Británie. Období studené války je z historického pohledu velmi zajímavé a mělo vliv na vývoj v mnoha státech a ani Rakousko nebylo výjimkou.

S přihlédnutím k výše uvedeným skutečnostem, badatelským výzvám, je hlavním cílem této práce sledovat současnou územní polaritu socioekonomické diferenciaci Rakouska na základě prostorové analýzy vybraných ukazatelů. Tyto indikátory zohledňují hlediska politická, kulturní, sociální (struktura a chování obyvatelstva), ekonomická, etnická a další. Dílčím cílem je také sledovat skutečnost, zda se gradient na základě vybraných ukazatelů nakonec projeví a v jaké míře, či nikoli. Dalšími tezemi práce jsou výběr a kategorizace hodnot vybraných ukazatelů v určených regionech Rakouska s cílem detekovat případné gradienty teritoriálních rozdílů a vysvětlení možných příčin těchto stavů.

Na základě vymezených cílů lze stanovit několik hypotéz:

- I. Vstupní hypotéza vychází z předpokladu tradiční povahy střední Evropy jako historického přechodového pásma mezi vyspělým evropským Západem a zaostalejším Východem (Křen 2005, Nováček 2012), což by se mělo projevit v rozdílech mezi západními a východními regiony na úrovni státu.
- II. Hodnoty některých ukazatelů zde budou silně determinovány přírodními faktory, především alpským pohořím, které zaujímá v Rakousku rozsáhlé území. Alpy budou silným determinantem především v oblastech týkajících se sídel a dopravních sítí, jejichž rozmístění je silně vázáno právě na georeliéf.
- III. V ekonomických ukazatelích, jako je například podíl hrubého domácího produktu na obyvatele, lze předpokládat západno- východní gradient. Ekonomiku západní části Rakouska, tyto regiony jsou nazývány také jako „alpské“, posiluje cestovní ruch a turistika vázající se především na Alpy. Vliv má také poloha těchto regionů, jež leží

blíže vyspělejších zemím a Modrému banánu (Toušek, Kunc, Vystoupil a kol. 2008), což má za následek vzestup těchto regionů po mnoha stránkách (hospodářství, sociální hodnoty regionu...).

- IV. Vídeňská metropole, ačkoli se nachází ve východní části země, bude díky svému městskému charakteru a významu vykazovat hodnoty bližší spíše rozvinutým západním regionům. (Posová, Sýkora 2011)
- V. Význačnými determinanty, jež prokážou svůj vliv na hodnoty jednotlivých ukazatelů v regionech, budou georeliéf (Alpy), historický vývoj jednotlivých regionů (například obě světové a studená válka, neutralita země...), ekonomická vyspělost.

Za účelem splnění vytýčených cílů byla bakalářská práce strukturována do několika hlavních oddílů. Na úvodní zasvěcení do zkoumané problematiky, kde jsou stanoveny cíle a hypotézy, kterými se tato práce ve svém průběhu bude zabývat, navazuje teoretická část rozdělená na dvě podkapitoly. První je věnovaná diskusi s literaturou, kde jsou porovnávány a reflektovány názory, přístupy a koncepty vybraných autorů, kteří se ve svých dílech zabývají tématy, které se svým obsahem dotýkají této práce. Teoretická část je zakončena podkapitolou zabývající se teoretickými východisky problematiky. Následuje metodologická část, jež se zabývá volbou a představením ukazatelů, zejména seznámením se s kvantitativními metodami, se kterými je v práci pracováno. Tato kapitola by měla nabídnout ucelený pohled na to, jak bylo při sestavování této práce postupováno. Navazuje oddíl věnovaný Rakousku v evropském kontextu se zaměřením na sociogeografickou diferenciaci Evropy a historické kauzality ve vývoji střední Evropy, které mohou mít potenciální vliv na disparity i na úroveň rakouských regionů. Nejdůležitější a nejrozsáhlejší částí práce je analýza regionální diferenciaci podle vybraných sociogeografických ukazatelů, které pomohou určit polarizaci v rámci Rakouska. Jednotlivé ukazatele budou roztrženy do několika skupin aspektů: sociální, ekonomické a ostatní (kulturní, etnické, politické). Další složky práce tvoří také konstrukce mapových a tabulkových výstupů, ve kterých budou rozebrány všechny ukazatele za jednotlivé regiony Rakouska, interpretace výsledných hodnot a určení možných příčin tohoto stavu. Součástí syntézy práce je snaha detekovat prostorový gradient, určení a vysvětlení hlavních příčin a determinantů zjištěné územní polarizace v Rakousku. Syntéza se také věnuje kategorizaci využitých ukazatelů dle míry jejich polarity, kterou mají a s níž ovlivňují zkoumané území. Závěr se věnuje reflexi cílů a hypotéz práce, snaží se shrnout nabyté poznatky a nabídnout ve zkratce ucelený pohled na bádanou problematiku s důrazem na Rakousko. Nezbytnou součástí této práce tvoří přílohy - mapové výstupy, tabulky, seznam použité literatury a internetových zdrojů.

Tato bakalářská práce je jakýmsi reflexem současných rozdílů socioekonomických hodnot mezi rakouskými regiony, s potenciálem budování strategie rozvoje zaostalejších regionů v otázkách konkrétních problémových aspektů. Zároveň nabízí pohled na otázku územní polarizace na příkladu jednoho státu. Oním státem je náš jižní soused, Rakousko. Tento stát je nám blízký nejenom z pohledu geografické blízkosti, ale také z hlediska historického kontinua, máme společnou část historické paměti naší společnosti. Proč si problematiku nastolenou v úvodu nepřiblížit právě státem nám tak blízkém po stránce historické i geografické, podobném v mnoha aspektech a přitom na někom cizím. Avšak v otázce územní polarizace je důležitý nejen vzhled jednoho konkrétního státu tohoto prostoru, ale pro nějakou hlubší myšlenku by bylo potřeba, zabývat se takto všemi státy středoevropského prostoru a pak z výsledků stanovit společný závěr, obecnou tezi. Vždyť hlavní hypotéza práce (viz výše) předpokládá existenci rozdílů mezi jednotlivými regiony Rakouska a je pravděpodobné, že podobný předpoklad lze vymezit i u dalších států, například Slovenska, Německa, Polska a dalších.

+ vstup pro srovnání s ostatními státy v regionu

2. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRÁCE

Ještě předtím, než se práce začne věnovat nastolené problematice, je nezbytné zabývat se také literaturou a informačními zdroji, jež jsou k tématu dostupné, a teoretickými východisky, z nichž tato práce vychází nebo s nimiž souvisí.

2.1 Diskuse s literaturou

Jak je zřejmé již z úvodu práce, stěžejními tématy, které tato práce využívá a pracuje s nimi, jsou koncepty vymezující Evropu jako několik regionů- regionalizace. V některých případech jsou to regiony dva, tudíž se jedná o dualitu Evropy, jindy je vymezováno v rámci Evropy regionů více- pluralitní koncepty. S rozdělením na více regionů pracuje ve svém díle například Szücs (2001). Evropu vnímá jako tři regiony – západní, východní a středovýchodní, který fakticky tvoří hranici mezi těmi předchozími.

Dalšími důležitými tématy jsou polarizace území (vyplývající i z názvu této práce), ale také vymezení území ve smyslu jádro – periferie, popřípadě také semiperiferie. Autoři při zkoumání této problematiky využívali různé aspekty a náhledy – ekonomické, geopolitické, sociokulturní, fyzickogeografické, ale také kombinaci několika dohromady. Zkoumanou literaturu lze rozdělit do čtyř okruhů. Přičemž každý z nich je pro tuto práci velmi důležitý. Pro pochopení problematiky, teoretických rámců práce poslouží díla teoretická, obecná. Těmto pramenům se věnuje více podkapitola teoretických východisek (2.2), která propojuje jednotlivé obecné teze s konkrétní literaturou, která se jimi zabývá. Historické determinanty, souvislosti či změny jsou pak osvětleny pracemi historického charakteru.

Vnímáním střeoevropského prostoru z pohledu geopolitického se zabýval český historik a politik Krejčí (2000). Za geopolitický zlom vývoje světa a Evropy považuje 15. století, tedy dobu, kdy zaznamenává vzestup humanismus, myšlenkový směr a postoj zkoumající otázky zaměřené na lidstvo a jedince jako takového. Tento směr úzce souvisí s renesancí, která je spíše otázkou umění. 15. století však není pouze období šíření humanismu, je to období mocenského vzestupu států západní Evropy souvisejících s rozvojem mořeplavby, obchodu a objevných plaveb. Dochází k postupnému přesunu evropského jádra ze Středomoří na pobřeží Atlantického oceánu. S tím souvisí také suchozemské cestování na delší vzdálenosti. Vznik nových obchodních cest vedoucích také přes území střeoevropských států. Do role evropské velmoci se transformuje Anglie, velkému významu se však těší také Francie, Nizozemí a další státy ležící především na pobřeží Atlantického oceánu, který v té době znamenal spojení s Novým světem, africkými koloniemi. Právě do této doby klade Krejčí počátek integrace světa, zde jsou kořeny politické a ekonomické

globalizace. Krejčí (2000) se ve své práci zaměřuje především na změny politického myšlení, které lze u středoevropských států pozorovat v proměnách času. Určité historické události vedly ke změnám postojů politických špiček, které mnohdy měly vliv i mimo území jednoho jediného státu, často to souviselo s územní expanzí jednotlivých států. Jako příklad ve středoevropském prostoru dobře poslouží Rakousko-Uhersko či Německo (pokračovatel Pruska), kdy se, v případě druhého jmenovaného, současné společnosti vybaví především události druhé světové války. Naopak státem mimo území střední Evropy, který sem však svým vlivem často a opakovaně zasahoval a zasahuje i dnes je Rusko.

Komplexnější sociokulturní pohled na rozdělení Evropy nabízí ve svých dílech mnozí autoři (Halecki 2000, Szücz 2001, Wandycz 2004). Ti se pokouší tuto problematiku sledovat v širším vnímání sociálních struktur v souvislosti s kulturními aspekty, které se ve společnosti objevují. Nutno podotknout, že kulturní aspekty z hlediska polaritů však v předchozích obdobích ztratily na významu, klesly do pozadí zájmu a na výsluní byly nahrazeny faktory ekonomickými, které na síle nabíraly především s rozvojem průmyslové revoluce, které se věnuje ve svém díle Purš (1973).

Kombinaci několika různých pohledů využívají ve svých pracích například autoři Křen (2005), Zwettler (1992). V jejich případě jde více o díla historického charakteru, zvláště pak Křenova koncepce osvětlující události a kauzality od novověkých dějin až po nejnovější dějiny. Další možností, jak evropské regiony vymezit, se nabízí pohled fyzicko - geografický, kdy se hlavními hledisky stávají například vegetační pásy nebo vymezení podle klimatických podmínek v regionu. Křen (2005) ve svém díle využívá pojmů oceánické a kontinentální klima, čímž fakticky rozděluje Evropu na dva subregiony na základě těchto charakteristik. Jako státy oceánické jsou označovány státy v západní Evropě, ležící při pobřeží. Naproti tomu, kontinentální jsou státy východní Evropy. Je zřejmé, že rozdíl v podnebných podmínkách, počasí a klimatu, je naprosto zjevný. Pro státy oceánické je význačným prvkem menší rozdíl mezi průměrnými letními a zimními průměrnými teplotami, více srážek. Dalším určujícím aspektem mohou být vegetační pásy, které jsou vymezeny podle zeměpisné šířky, čemuž pak odpovídají typické charakteristiky daného území. Rozdíly mezi polárním a tropickým pásem snad ani není třeba popisovat.

Jedny ze stěžejních děl jsou práce, zabývající se dualitou a vymezením různých konceptů. Středoevropský prostor jako přechodové pásmo mezi dvěma subregiony Evropy, Východem a Západem, zmiňují autoři Křen (2005), Wandycz (2004). Tento prostor je jakýmsi nárazníkovým pásmem mezi vyspělým Západem, jehož ukazatelé ekonomické vyspělosti, míry demokracie, urbanizace dosahují mnohem vyšších hodnot nežli hodnoty Východu. Východ je tak už po několik staletí charakteristicky zaostáváním za svým západním sousedem. S tím souvisí již výše zmíněný

fenomén fázového zpoždění ve vývoji, ale své opodstatnění to nalézá i v období novověkém, kdy byl východ neustále konfrontován s nájezdy Tatarů a jiných asijských kmenů, zároveň se musel bránit expanzi Osmanské říše, která dvakrát v 1. polovině 16. století, atakovala Vídeňskou metropoli. Poprvé se ji pokusili dobýt roku 1529.

Otázce perifernosti byla věnována publikace, která v roce 2005 vznikla na Přírodovědecké fakultě Karlovy Univerzity jako součást grantu zabývající se právě periferností a polarizací území. V této publikaci jsou příspěvky různých autorů (například Marada, Jančák, Havlíček, Chromý, Nováček), kteří se záležitostmi perifernosti zabývali. Celá práce je koncipována od obecných témat zabývajících se periferními oblastmi, které postupně přechází ke konkrétnějším studiím věnovaným již určitým mikroregionům. Tato publikace nabízí vzhled do této problematiky po teoretické stránce, zároveň také téma konkretizuje do podoby konkrétního regionu. Faktoru rozvoji periferních oblastí se pak Jančák, Chromý, Marada a kol. (2010) věnují ve svém příspěvku, jenž je součástí publikace. Nutno však podotknout, že konkrétní případy se v obou dvou případech vztahují na Českou republiku, jakožto představitele nám nejbližšího.

K určení možných příčin a zaostávání jednotlivých regionů, vysvětlení determinantů a okolností, které se na tom významně podílely, je důležité zmínit také literaturu věnující se historickému vývoji, myšlení a proměnami struktur obyvatelstva a mnoha dalším tématům. Velmi důležitými jsou díla, ze kterých bylo při vypracování této bakalářské práce vycházeno, a to Wandycz (2004), který se věnuje vývoji Střední Evropy od středověku až po současnost, což plyne i z názvu. Další významná práce pochází z pera Křena (2005), který nabízí dějinný vývoj 19. a 20. století. Je to obsáhlá publikace, která se snaží popsat všechny podstatné události, jež se Evropy v průběhu těchto dvou století dotkly.

Významným představitelem české historické geografie je Otto Zwettler, z jehož díla (vydaného roku 1992) bylo v této práci také čerpáno. Zwettler se zaměřuje na Evropu mezi 5. a 17. stoletím, kdy se snaží popsat vývoj evropského světadílu z různých hledisek – etnického, náboženského, demografického nebo například hospodářského. Tato hlediska se snaží zohlednit i tato práce, konkrétně v kapitolách věnovaných analýze (5. kapitola) a syntéze (6. kapitola) územní polarity Rakouska.

Velký význam pro tuto bakalářskou práci měla také díla od Aleše Nováčka, která jsou věnována z velké části dualitě Evropy, konkrétně postavení střední Evropy v tomto konceptu. Monografie z roku 2012 představuje komplexní historickogeografickou analýzu dlouhodobého vývoje duality v Evropě od starověku až po současnost. Toto dílo bylo inspirací především v metodice práce (výběr ukazatelů polarity v regionech), ale nemalý podíl mělo také při sběru

poznatků o dané problematice, především pak v otázce literatury. Další důležité podněty byly čerpány i z rukopisu věnovaného historicko-geografickým determinantům disparity ve státech středoevropského prostoru či odborného článku o těchto determinantech s důrazem na Polsko, jakožto představitele středoevropského prostoru.

Pro podchycení konkrétních postojů, způsobu chování a života na vymezeném území a zároveň tak pro utváření si vědomí o vývoji samotného Rakouska v průběhu staletí a pochopení některých souvislostí byla studována díla věnována přímo Rakousku nebo předchozím státním útvarům existujícím na tomto území. V první řadě to byly Dějiny Rakouska od kolektivu autorů v čele s Veberem (2002), jež popisují historické kontinuum od prvních pokusů o osídlení těchto regionů až po druhou rakouskou republiku. K hlubšímu pohledu na vzdálenější rakouskou historii ale posloužila i díla dalších autorů, například Rapp (2007) či Evans (2003).

V neposlední byly využity různé zdroje, podchycující statistický rámec zkoumaných skutečností. V první řadě bylo pracováno se Statistickým úřadem Rakouska, především jeho databází, která však ne vždy poskytla ta správná data. Druhým zdrojem statistického úřadu byl takzvaný „Jahrbuch“ (ve volném překladu roční kniha), který obsahuje údaje k určitým tématům – obyvatelstvo, zdraví, kultura, vzdělání a mnohé další. Tento zdroj byl již přesnější, problémem však byly specifické požadavky potřebné pro tuto práci, které se ne vždy povedlo vyhledat v té správně formě. Navzdory tomu, že server je dostupný kromě německého také v anglickém jazyce, byla orientace někdy dosti složitá. Velmi přínosným zdrojem dat byl také Statistický úřad Evropské unie (Eurostat). Ten poskytuje statistická data, která umožňují srovnávání regionů NUTS a členských států jako celků. Regiony NUTS byly vytvořeny právě pro potřeby Eurostatu. Na tomto serveru byla orientace jednodušší, dokonce lze snadno a rychle vyhledat data přímo pro regiony NUTS 2, které byly vytýčeny v metodologické části práce jako zkoumané regiony, konkrétně je této záležitosti věnována kapitola 3.1. Informace o výsledcích posledních parlamentních voleb poskytly internetové stránky Ministerstva vnitra, kde je vše vyčísleno pro každou stranu a jednotlivý region zvlášť.

2.2 Teoretické přístupy

Tato práce se opírá o několik teoretických východisek, z nichž některá byla zmíněna či naznačena již v předchozích částech práce. Jedná se především o vnímání a vývoj pojmu dualita, dále se pak autorka zabývá různými pohledy dělení Evropy na několik regionů. Evropu lze vymezit jako dva svébytné regiony s vlastními jádry – Západ a Východ, další možností je vymezení na Evropu západní, východní a středovýchodní. Přičemž všechna tato dělení vychází z historických událostí a vývoje a jsou využity v pracích mnohých autorů. Není to však jen a pouze záležitost

duality, kterou musí tato práce zohlednit. Důležitými aspekty, mající na vývoj území také svůj vliv jsou také regionální rozvoj území, nerovnoměrný vývoj či zaostávání jistých oblastí, perifernost, World system theory (i když zde jsou ty souvislosti již spíše teoretičtějšího rázu) či koncept a poloha „modrého banánu“.

Jedním ze stěžejních východisek, které tato práce reflektuje je také **regionální rozvoj**. Zjednodušeně lze říci, že se jedná o snahu zlepšit socioekonomickou úroveň regionů a obcí určité oblasti. Pro potřeby této práce je stěžejní ta část týkající se celých regionů. Synonymem pojmu regionální rozvoj je regionální politika usilující o rovnoměrný růst jednotlivých regionů. I tento přístup má několik základních kroků, které musí být absolvovány, než je dosaženo žádoucího výsledku. Zkrátka tyto kroky lze popsat jako- obeznámení se se současným stavem daného regionu a identifikace stěžejních aktivních determinantů rozvoje, následuje vymezení cílů a konkrétních postupů, jak oněch cílů dosáhnout, a nakonec realizace postupů a hodnocení výsledků. Tématu regionálního rozvoje se věnují například autoři Blažek, Uhlíř (2011), kteří se snaží poskytnout kompletní nástin současného stavu bádání regionálního rozvoje. Zároveň se však věnují také druhému směru, jenž se v posledních letech vyvinul, a to „nové škole“ ekonomické geografie. Podle nich je nerovnoměrný ekonomický rozvoj regionů považován za jeden z důvodů polarizace území. To má souvislost s dalším důležitým hlediskem této práce a tím je perifernost, které jsou věnována díla mnohých autorů, z českého prostředí jsou to například Havlíček, Chromý (2001).

Bylo by také dobré nastínit význam pojmu regionalizace, který lze vysvětlovat více způsoby. Do této práce je vhodné využít regionalizaci hospodářství, která se začala projevovat v polovině 50. let 20. století. V této době se v Evropě vyčleňují dva silné bloky, jež se snaží dokázat svou ekonomickou převahu v Evropě. Těmi silami jsou kapitalistický Západ a socialistický Východ. Toto vymezení fakticky zůstává v platnosti až do rozpadu Sovětského svazu na počátku 90. let (v některých zemích setrvává i po rozpadu SSSR).

Ekonomickému pojetí vnímání evropského prostoru se věnoval americký geograf rakouského původu John Friedman (1966), který napomohl v geografii etablovat koncept jádro-periferie, přičemž velký vliv přikládal dlouhodobému hospodářskému vývoji, který v konečném důsledku způsobuje integraci do oblasti ekonomické (Friedmann 1966). Na tento koncept navázal a ještě ji rozšířil Wallerstein ve své World system theory, který vymezuje navíc ještě kategorii semiperiferií, což je jakási marginální oblast vzdálená od jádra (není na něm závislá), ale udržující s ním styky, přejímající pokroky, technickou inovaci, zároveň si však udržuje svou vlastní kulturní identitu. Semiperiferie se inspirují jen v oblastech vývoje a pokroku, ve kterých ji to může pomoci.

Jde však o naprostou dobrovolnost a volnost tohoto vztahu. Vzájemná závislost těchto oblastí podle Wallersteina (1974) spočívá v hospodářském vývoji a úrovni jednotlivých regionů. Jádrou myšlenkou jeho World system theory je přesvědčení, že existuje pouze jeden svět (ne tři, jak tvrdí někteří), který je vzájemně propojen sítí vztahů- hospodářských, sociálních, politických... Původ tohoto systému spatřuje již v 16. století, kdy se začal krystalizovat, z hlediska obchodního a hospodářského, význam západoevropských státních útvarů. Jádro, v jeho pojetí, určuje rozdíl mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi, kdy se prvně jmenované stávají oněmi jádry. Rozvojové země jsou pak chápány jako periferie, které jsou závislé na jádru. Periferie leží mimo jádrovou oblast, ale je na ní závislá, inspiruje a vyvíjí se podle kulturních a politických vlivů šířících se z jádra. Určující postavení má ekonomická síla. Tento koncept lze dokázat také ve středoevropském prostoru, kdy za jádrovou oblast, především z hlediska ekonomického, je určitě považováno Německo a s ním v závěsu také Rakousko. Naopak periferie tvoří právě východní část střední Evropy, která se ještě dnes v mnohých případech potýká s následky socialismu v odvětvích především hospodářských.

Ekonomické smýšlení o rozdílech evropských regionů v souvislosti s hospodářským vývojem lze prokázat i v díle Chirota (ed. 1991, in:Nováček 2012), který se zabýval fenoménem zaostávání a nerovnoměrného vývoje. Tento úkaz lze nejlépe prokázat na šíření průmyslové revoluce v Evropě, která se zrodila na Britských ostrovech, odkud se postupně šířila směrem na východ. Nebyl to však jen technický pokrok, který byl pro tento fenomén charakteristický. Spolu s pokrokem se šířili i změny v oblastech kulturních, politických a společenských a to v mnoha evropských zemích. O průmyslové revoluci se lze dočíst v dílech mnohých autorů, například Křena (2005) nebo Purše (1973).

Koncept „**Modrého banánu**“, který byl vymezen na přelomu 80. a 90. let 20. století skupinou francouzských geografů v čele s Rogerem Brunetem, není méně důležitým teoretickým východiskem, než byla ta předchozí. Také zde lze spatřovat dělení na jádro – periferii a popřípadě také semiperiferie v Evropě. Jako „modrý banán“ je označován nesouvislý koridor urbanizace, kde je zaznamenávána velká koncentrace obyvatelstva (v současné době asi 40 % evropské populace), kapitálu a průmyslu. Oblast této koncentrace lze sledovat od severozápadní Anglie (Leeds, Liverpool, Manchester), přes Benelux (Amsterdam, Haag, Brusel), sever Francie, západní a jihozápadní Německo (Dortmund, Düsseldorf, Kolín nad Rýnem, Bonn), Švýcarsko (Curych), lehce zasahuje i území západního Rakouska a končí v severní Itálii (Milán, Turín, Janov, Benátky). O tomto konceptu se také zmiňuje kolektiv autorů Toušek, Kunc, Vystoupil a kol (2008). Determinanty tohoto konceptu, ovlivňující území vymezené v této práci, se autorka bude zabývat v analytické části práci při hodnocení jednotlivých ukazatelů.

3. Metodika práce

Metodika práce je zaměřena na vysvětlení jednotlivých kroků, které vedly k samotnému vymezení zkoumaného území, výběru vhodných ukazatelů, jež byly voleny tak, aby poskytly pohled různých geografických disciplín (geografie dopravy, sociální geografie a dalších) a popisu samotného postupu celé práce a využitých metod – sběr a hodnocení nashromážděných dat a literatury, charakteristika ukazatelů, kvantitativní metody potřebné k výpočtům, analýzám a posléze i tvorbě mapových a tabulkových výstupů práce.

3.1 Vymezení jednotlivých regionů v rámci Rakouska

Rakousko jako celý stát nelze využít jako region pro potřeby analýzy této práce. Rakousko je historickou součástí střední Evropy, na kterou lze nahlížet jako na určitou přechodovou zónu mezi Východem a Západem, dvěma subregiony, což podotýkají ve svých pracích například Křen (2005) nebo Nováček (2012). Práce zohledňuje vývoj historických hranic státu i jednotlivých regionů, jejichž hranice byly historicky vyprofilovány již v dávno v minulosti. Avšak nejstarší využívaná data pro analytické srovnání určitých regionů jsou údaje z roku 2001. Rakousko je v práci vymezeno v dnešním rozsahu- 9 spolkových republik. Počet devíti zkoumaných územních jednotek, na něž je takto Rakousko rozděleno, se může zdát nízký, avšak silným argumentem pro toto dělení se stala dostupnost, přístupnost a srovnatelnost statistických údajů. Byť nejde o oblasti se stejným územním rozsahem, mají tyto statistické celky dostatečně vypovídající hodnoty pro potřeby této práce, která charakter regionu určuje nejenom z pohledu statistických dat a jejich interpretací, ale měla by podpořit tato tvrzení i historickými, geografickými a jinými determinanty, kterými jsou vývoj a úroveň regionů ovlivňovány. Jde o vymezení komplexnějšího území vhodného pro socio - geografické srovnání polarity uvnitř Rakouska a nejen ve vymezených hranicích tohoto státu, ale také vně. Dalším požadavkem vymezených regionů je srovnatelnost dat s údaji dalších středoevropských států. A toto vymezené regiony splňují.

Analýza tedy bude uskutečněna ve statistických jednotkách o velikosti NUTS II – regiony soudržnosti, které byly vytvořeny pro účely Evropského statistického úřadu (Eurostat) již v roce 1988. Tato kategorie má porovnávat a analyzovat ekonomické ukazatele, monitorovat a hodnotit statistické údaje jednotlivých členských států Evropské unie. Aby bylo dosaženo objektivity, je vymezen počet obyvatel pro jednotlivé úrovně NUTS. Pro NUTS II to je rozmezí 800 tisíc až tři miliony obyvatel. Toto vymezení má zajistit srovnatelnost dat pro státy s různou územní rozlohou a počtem obyvatel. V Rakousku jsou touto kategorií právě spolkové země, které byly pro účely této práce zvoleny. Pro porovnání v České republice jsou to například regiony Jihozápad,

Jihovýchod, Severozápad... Pouze kraje Praha, Střední Čechy a Moravskoslezský mají takové parametry, aby byly samostatnou jednotkou NUTS II.

3.2 Výběr indikátorů

Významnou roli při volbě vhodných ukazatelů hraje dostupnost a srovnatelnost vybraných dat v rámci vymezených regionů. Data jsou z posledních několika let, přičemž se práce snaží o komplexní a co možno nejaktuálnější pohled na danou problematiku. Právě aktuálnost dat má významnou pozici, neboť některé hodnoty jsou v průběhu času velmi proměnlivé. Důvody tohoto stavu mohou být různé – politika, ekonomika nebo jiné determinanty. Dělení ukazatelů do skupin bylo inspirováno prací Nováčka (2012), který si ve své monografii o dualitě Evropy vymezil aspekty kulturní, ekonomicko-sociální, politické a etnické. Toto rozdělení zde nebylo využito bez úprav. Nejedná se pouze o historicko-geografickou analýzu území, kterou využil Nováček (2012), ale tato bakalářská práce se zabývá i současným stavem a determinanty, které zkoumané území ovlivňují. Proto bylo dělení upraveno a v dalších částech práce bude využito tak, jak již bylo nastíněno v tabulce č. 1. Jsou vymezeny skupiny – ekonomických aspektů jako hlediska ekonomické vyspělosti a úrovně jednotlivých regionů vyjádřených pomocí pěti dílčích ukazatelů, sociálních aspektů vyjadřujících především rozdíly ve struktuře obyvatel a demografických charakteristikách jednotlivých regionů a to za pomoci čtyř vybraných ukazatelů. Poslední skupina, která nabízí pohled politický, etnický a kulturní, je v práci označována souhrnným názvem - ostatní aspekty.

Tabulka 1: Přehled vybraných ukazatelů polarity

EKONOMICKÉ ASPEKTY	SOCIÁLNÍ ASPEKTY	OSTATNÍ ASPEKTY
Nezaměstnanost	Celkový přírůstek ob.	Výsledky parl. voleb
HDP/ 1 obyv.	Rozvodovost	Religiozita
Podíl osob zaměstnaných v terciéru	Podíl VŠ vzdělaných ve věku 25 - 64 let	Podíl cizinců
Průměrná mzda	Podíl městského obyvatelstva (obce nad 5000 ob.)	-
Hustota dálniční sítě		-

Zdroj: vlastní výběr

Mezi ekonomické aspekty, jejichž úkolem je především prokázat rozdíly v ekonomické vyspělosti jednotlivých regionů, jsou zahrnuty hrubý domácí produkt na obyvatele, nezaměstnanost, podíl osob zaměstnaných v terciéru, průměrná mzda v regionu a hustota dálniční sítě. HDP je ukazatelem výkonnosti ekonomiky jako celku a platí, že čím vyšší hodnota, tím více se region přiklání k vyspělejšímu Západu. To samé platí u průměrné mzdy, která byla zvolena proto, aby duplovala hodnotu HDP, čímž nebude nutné v analytické části práce přiřazovat

tomuto ukazateli vyšší váhu. Hustota dálniční sítě v km/1000 km² vypovídá o kvalitě a hustotě dopravní infrastruktury regionu a nabízí pohled na ekonomiku zase z trochu jiného úhlu. I zde platí, čím více kilometrů dálnic, tím vyspělejší a západně polarizovaný region. U sektorové zaměstnanosti se objevily komplikace v souvislosti s využitím dat pro následnou analýzu, a proto zaměstnanost v priméru byla nakonec nahrazena podílem osob zaměstnaných v terciéru. Přičemž i zde platí předchozí pravidlo, vyšší hodnota = vyspělejší region příklánějící se k Západu. Do této skupiny aspektů patří také nezaměstnanost obyvatel daného regionu, vyjádřená v procentech poukazující na stav trhu práce dané oblasti. V tomto případě však platí opačné hodnocení než u předchozích, nižší číslo vypovídá o větší vyspělosti regionu, tudíž vyšší hodnoty regionu znamenají příklon k Východu.

Jak bylo nastíněno výše v textu, sociální aspekty mají poukazovat na rozdíly jednotlivých regionů především z hlediska struktury a demografických charakteristik obyvatelstva. Tato kategorie pracuje s indikátory různého charakteru. Celkový přírůstek obyvatel, zohledňující přirozený i mechanický pohyb obyvatelstva za určité období na daném území, což fakticky znamená několik různých indikátorů v jednom - porodnost, úmrtnost a migrace. Tento ukazatel může svými hodnotami jít do kladných (přírůstek) i záporných hodnot (úbytek), přičemž kladné hodnoty znamenají Západ. Dalším demografickým ukazatelem v této skupině je úhrnná rozvodovost popisující spíše chování obyvatel. Tento ukazatel souvisí s hodnotami sňatečnosti, která právě z tohoto důvodu nebyla mezi indikátory zahrnuta, vyjadřuje totiž, jaký podíl uzavřených manželství se rozvede. Aspektem z trochu jiného soudku je pak míra urbanizace, která je zajímavá a důležitá z hlediska sídelního rozmístění. V této práci je tento ukazatel vyjádřen jako podíl městského obyvatelstva v obcích s 5 000 a více obyvateli. V Rakousku bude tento aspekt ovlivňován georeliéfem země, ale to bude blíže rozebráno v dále v textu. Další aspekt by měl alespoň částečně podchytit úroveň škol a školství celého, poukázat na zaměření trhu práce a přítomnost vysokých škol, a to vše za daný region. To v sobě zahrnuje aspekt podílu obyvatel s vysokoškolským vzděláním v populaci ve věkové kategorii 25 – 64 let. Tato skupina má společný klíč při posuzování hodnot v analytické části, vyšší hodnoty jsou typické pro vyspělejší Západ.

Poslední skupinu aspektů tvoří ukazatele s etnickým, politickým a kulturním zaměřením – politické preference na příkladě výsledků vítězné politické strany posledních parlamentních voleb (podzim 2013), podílu věřících obyvatel v regionu se zaměřením na římskokatolickou církev a podílu cizinců žijících na vymezeném území. Cizinci jsou všichni lidé s trvalým pobytem mimo Rakousko, ale již není rozlišováno, zda pochází ze členského státu Evropské unie či nikoli, ba dokonce ze zemí mimoevropských. Logicky lze předpokládat vyšší podíl cizinců v příhraničních oblastech. Tato skutečnost může být prokázána historicky na příkladu české země, kdy po druhé

světové válce došlo k vysídlování obyvatelstva německé národnosti z příhraničních oblastí, kde pak velmi výrazně došlo k poklesu počtu obyvatel. Pro tyto ukazatele platí následující klíč- vyšší hodnoty u podílu cizinců = Západ; vyšší podíl věřících obyvatel = Východ.

3.3. Zpracování dat a faktorová analýza

Postup práce lze rozdělit do několika etap. V úvodu byly stanoveny cíle práce, kterých má tato bakalářská práce dosáhnout, a hypotézy, jež budou s přibývajícimi informacemi o zkoumané problematice vyvráceny nebo potvrzeny. Prvním krokem celého postupu je heuristika – neboli sběr dat a informací o sledované problematice v odborné literatuře, odborných pracích a různých statistických zdrojů, což bylo podrobněji popsáno v předchozí kapitole, která se věnovala právě informačním a statistickým zdrojům ze kterých tato práce vychází. Dále byly vymezeny regiony, za které se daná problematika zkoumá a určeny aspekty, podle kterých se bude posuzovat polarita a její míra, čemuž byly také věnovány předchozí podkapitoly. V dalším kroku jsou využity poznatky nasbírané studiem literatury a samotná data, která jsou v analytické části rozebrána a jsou naznačeny možné příčiny rozdílností.

Aby však práce nabyla exaktního charakteru, je nutné tento rozbor podpořit také důkladnějším zkoumáním problematiky a to za pomoci rozličných metod. Za tímto účelem je součástí práce faktorová analýza, která tvoří samotné jádro celé práce, přičemž je vypracována ve dvou variantách. Pro určování polarit mezi vybranými územními jednotkami Rakouska, v tomto případě spolkových zemí, byly využity kvantitativní metody. Jednou z těchto metod je medián. Medián je definován jako střední hodnota statistického souboru, který je uspořádán v neklesajícím pořadí. Tento prvek zároveň soubor dělí na dvě poloviny, přičemž jedna polovina hodnot nedosahuje mediánu, druhá polovina pak hodnotu mediánu převyšuje. Určit medián lze dvojí cestou. V případě sudého počtu prvků v souboru je mediánem hodnota průměru dvou prostředních hodnot:

$$\frac{n}{2} \text{ a } \frac{n}{2}+1$$

V případě lichého počtu prvků v souboru je to jednodušší, medián je prostřední hodnota:

$$\frac{n + 1}{2}$$

Tato statistická metoda byla v práci využita proto, že nedochází k ovlivnění výsledku extrémními hodnotami, které se v této práci u některých ukazatelů objevují. Za extrém východní části Rakouska je považována Vídeň, která vykazuje hodnoty typické spíše pro západní část státu.

V práci je tento postup částečně modifikován, a to ve druhé části faktorové analýzy, jejíž nedílnou součástí je. Tato úprava bude blíže specifikována v části metodiky, která se věnuje přímo rozboru postupů faktorové analýzy.

Ještě před samotnou faktorovou analýzou byly určeny váhy významu jednotlivých skupin ukazatelů. Vzhledem k rozdílné důležitosti jednotlivých indikátorů, s jakou ovlivňují výsledek regionu, je ekonomickým a sociálním indikátorům přiřazována vyšší váha. Souborný index těchto skupin je v analytické části práce násoben vahami důležitosti, které byly jednotlivým kategoriím přiřazeny. A to následovně – ekonomické a sociální aspekty jsou ve výsledku zdvojnásobeny, což má za následek vyšší podíl těchto aspektů na výsledném gradientu regionů.

První část faktorové analýzy využívá pořadníkovou metodu, kdy jsou údaje za jednotlivé regiony seřazeny od nejzápadnějších hodnot (v pořadí 1., 2., 3. atd.)-vyspělé regiony, po ty nejvýchodnější (v pořadí 7., 8. a 9.) – zaostalejší regiony. Poté následuje výpočet 3 indexů – souborného ekonomického, souborného sociálního a souborného pro kategorii ostatní. Tento index vypočítáme jako součet pořadí všech ukazatelů pro danou skupinu, přičemž tento součet pak ještě dělíme počtem prvků ve skupině. Postup je tedy stejný, pouze se mění počet prvků v souboru. Příklad za všechny- k výpočtu ekonomického souborného indexu byl využit následující vzorec:

$$\frac{n_1 + n_2 + n_3 + n_4 + n_5}{5}$$

Po výpočtu souborného indexu jednotlivých kategorií byl vypočten celkový index, v poměru 2 : 2 : 1 (ekonomický: sociální: ostatní), který odpovídá vahám důležitosti, které byly definovány výše. Hodnoty jednotlivých indexů, vynásobeny určenými vahami, byly sečteny a následně vyděleny pěti. Dělitel odpovídá součtu jednotlivých vah. Zjednodušený vzorec pro výpočet celkového indexu vypadá takto:

$$\frac{2 * i_{ek.} + 2 * i_{soc.} + i_{ost.}}{5}$$

V tomto případě i značí hodnotu indexu jednotlivých kategorií ukazatelů. Komplexní pořadí je pak vytvářeno právě hodnotami celkového indexu, podle kterého jsou regiony seřazeny v tabulce. Na základě těchto výsledků je pak prováděna samotná analýza, která tvoří poslední podkapitolou 5. kapitoly (Analýza socioekonomické diferenciacie regionů Rakouska a detekce prvků územní polarizace).

Ve druhé části faktorové analýzy je využita metoda odchylky (v procentech) od mediánu. Výpočet mediánu je rozebrán výše v textu. Hodnota mediánu je zde definována jako index 100. Regiony pak dosahují hodnot nižších či vyšších 100. Avšak před samotným přepočtem odchylek, je nutné ujasnit si problematiku toho, které hodnoty jsou západní a které východní. Západní hodnoty by měly vždy nabývat indexu nad 100, proto třeba výpočet u aspektu nezaměstnanosti nebude stejný jako u hrubého domácího produktu. Které hodnoty jsou západní a které východní je popsáno výše v textu. Samotný výpočet pro odchylky vypadá takto:

$$\frac{n}{0,01 * M}$$

Přičemž n je číslo, kterého v určitém ukazateli nabývá daný region, M je zkratka pro medián. K dopočtu procentuální odchylky je nutné využít 1 % hodnoty mediánu (proto násobeno 0,01). Další postup je pak shodný jako u pořadníkové metody. Dílčí odchylky jsou v rámci své kategorie (ekonomická, sociální, ostatní) sečteny a vyděleny počtem prvků ve skupině, čímž vzniká souborný index dané skupiny. Výpočet celkového indexu je stejný a výpočet popsán výše v textu. Hodnoty této části se budou lišit jen velikostí svých hodnot. I zde bude vytvořena souhrnná tabulka, kde budou regiony seřazeny podle výsledků, které budou dále interpretovány.

Faktorovou analýzou však práce nekončí. Následovat bude syntéza a kategorizace ukazatelů dle míry signifikace z pohledu polarity. Ideálně by měly být vymezeny tři skupiny – vysoká polarita, včetně ukazatelů s atypickými výsledky (hustota dálniční sítě), střední polarita (hodnoty jsou na hraně toho, kdy se ještě dá mluvit o tom, že se region kloní hodnotami k Východu či Západu) a nízká polarita (ukazatelé nic neprokázali). Toto dělení vychází z výsledků faktorové analýzy, především s ohledem na odchylky jednotlivých indikátorů. Součástí syntézy je také hodnocení z hlediska detekované územní polarity a určení gradientu v případě, že je vykazován, a určení, jaký směr polarizace území převládá- západovýchodní, severojižní, nějaký jiný či zda k polarizaci zkoumaného území vůbec nedochází. Výsledkem je mapa, která toto tvrzení graficky znázorňuje rozdělením státu na dvě poloviny, pokud to lze.

4. RAKOUSKO V KONTEXTU EVROPSKÉ DUALITY

Na území rakouského státu se v minulosti tvořila podstatná část dějin středoevropského prostoru. Je také důležité vědět, jakou pozici zaujímá tento stát v rámci evropského kontinentu dnes. Tato práce se snaží detekovat případné rozdíly v socioekonomických a geografických hodnotách ukazatelů, zdůvodnit je a pokusit se zasadit vše do širšího historického a evropského kontextu. Avšak nejde pouze o ukazatele týkající se Rakouska a Evropy jako celku. Tato kapitola by měla upozornit na rozdíly mezi státy, které jsou řazeny na Západ a státy, jež jsou přiřčovány k Východu. Rakousko, v tomto kontextu, je státem ležícím na pomyslné hranici mezi dvěma subregiony, z čehož lze usuzovat, že i hodnoty za jednotlivé regiony by měly vykazovat jisté rozdíly a inklinovat k jednomu z nich. Nutno však podotknout, že Rakousko je v určitých ohledech v rámci tohoto prostoru specifické. Stalo se neutrální zemí a proto i jeho ekonomický, politický a kulturní vývoj je mnohem svobodnější, rozvoj přímočařejší než je typické pro zaostalejší východní země. V porovnání s dalšími státy středoevropského prostoru je Rakousko spolu s Německem tahounem této oblasti. Za nimi pak více či méně zaostávají mnohé státy – Česká republika, Slovensko, Polsko, Maďarsko a další, které jsou obecně chápány jako součást středoevropského prostoru. Rakousko je stát, který v mnohých hodnotách může být ostatním středoevropským státům příkladem, tahounem pokroku, ale nemusí. Právě hledisko polohy tohoto státu je faktem, který podporuje ústřední hypotézu práce, která předpokládá určité rozdíly také uvnitř státu. Což úzce souvisí s rozvojem, úrovní a postavením okolních států.

4.1. Socioekonomická diferenciacie a její západovýchodní gradient v Evropě

Dnešní Rakousko má v rámci Evropy geograficky dobrou polohu, rozpíná se podél řeky Dunaje, která tvoří celoevropsky významnou dopravní osu. Hlavní část země, asi 2/3, tvoří Alpy, s nejvyšším vrcholem Grossglockner (3798 m n. m.), na východě země se pak rozprostírá Vídeňská pánev. 68 % povrchu Rakouska leží v nadmořské výšce nad 500 m n. m., což úzce souvisí s faktem, že pouze 18 % z celého povrchu země je využíváno jako orná půda. V zemědělství převažuje, v přímé závislosti na georeliéfu, horský typ zemědělství zaměřený na pastevectví.

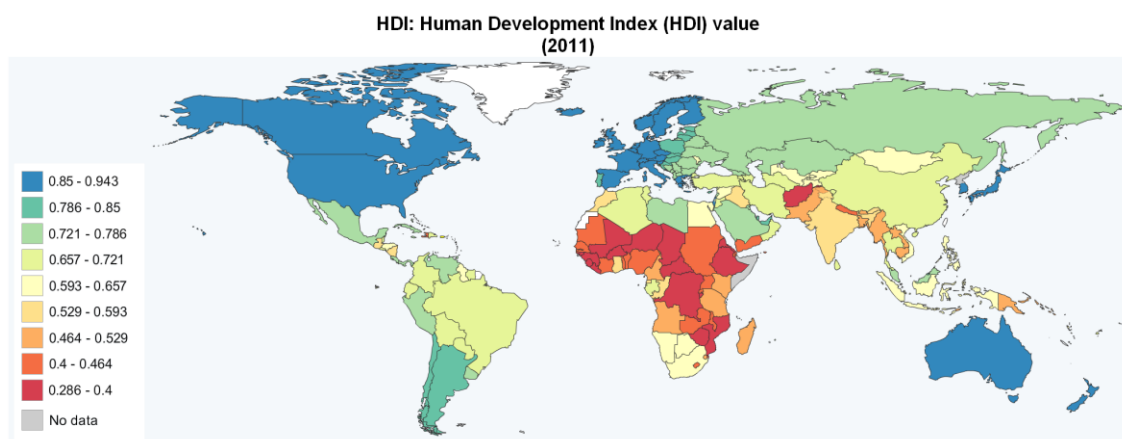
Z hlediska dopravních sítí na tom Rakousko není špatně. Disponuje mezinárodními letištišti ve Vídni, které v roce 2011 odbavilo více než 21 milionů pasažérů a řadí se k největším v Evropě. Řeka Dunaj nabízí spojení s Evropou skrze vodní dopravu. Rakousko má více než 2000 kilometrů vysokorychlostních komunikací, přičemž s ohledem na georeliéf a náročnost horského terénu (Alpy) se zde nachází i nemalý počet tunelů, které tyto terénní náročnosti pomáhají překonávat. Rakousko je dálniční sítí napojeno na sousední státy- Itálii, Německo, Slovensko,

Maďarsko. Do budoucna je řešeno také propojení s Českou republikou, kdy na rakouské straně je již budována dálnice A5, která by zajišťovala spojení Vídeň – Brno, ale reálně to v nejbližších několika letech určitě nebude. Obecně je západní Evropa význačná hustou a bohatou infrastrukturou, která není zaměřena jen na jeden ze způsobů dopravy, ale na vysoké úrovni tyto státy mají dálniční, silniční, leteckou dopravu, které jsou využívány nejenom jako nástroj osobní přepravy, ale velké využití mají tyto typy dopravy také v podnikatelské sféře. A toto splňuje i Rakousko. Rakousko si v porovnání s dalšími evropskými státy z hlediska hustoty dálniční sítě nestojí vůbec špatně. Obecně lze říci, že státy západní Evropy vykazují s porovnáním s Východem vyšší hodnoty. Vůbec nejvyšší hustotu dálniční sítě zaznamenalo v roce 2012 Nizozemsko, a to 79 kilometrů na 1 000 km². V této zemi většinu silničních komunikací tvoří právě dálniční tahy. Téměř 60 kilometry na 1 000 km² disponují například Lucembursko nebo Belgie. V těchto státech má velký vliv na výsledné hodnoty rozloha země, která výsledek do určité míry zkresluje. Z hlediska počtu kilometrů dálnic jednoznačně vítězí Španělsko (14 703 km) a Německo (12 879 km). Vzhledem k rozloze země není tento fakt nijak zvlášť překvapivý. Naopak minimální hodnoty lze vysledovat ve státech východní Evropy, kde je dálniční síť často velmi nesouvislá ba dokonce někde chybí úplně.

Na základě indexu stupně lidského rozvoje (HDI), který kombinuje hodnoty HDP, naději na dožití a do roku 2009 míru gramotnosti, která však byla nahrazena počtem strávených let ve škole, se Rakousko v celosvětovém měřítku drží v druhé desítkce. Tento ukazatel slouží k porovnávání kvality lidského života v jednotlivých státech, za pomoci různých socioekonomických faktorů – například gramotnost, porodnost, střední délka života, údaje o ekonomické síle země. Státy jsou rozdělovány do čtyř skupin podle stupně HDI – velmi vysoká, vysoká, střední a nízká. Načež jsou pak jednotlivé země označovány jako vyspělé, rozvojové a nejméně rozvinuté. Rakousko se řadí do skupiny států s velmi vysokým stupněm HDI. Nejvyšší hodnoty indexu stupně lidského rozvoje dosahují země jako Norsko, Austrálie, Irsko a naopak země s nejnižším indexem HDI bychom hledali v rozvojových zemích, především z afrického kontinentu- Zimbabwe, Demokratická republika Kongo, Niger a další. Z hlediska Evropy nejnižší hodnoty HDI vykazují státy jako například Ukrajina (tudíž východní Evropa) či Moldavsko. V rámci střední Evropy stojí Rakousko velmi vysoko (2. místo), hned za Spolkovou republikou Německo, které se v celosvětovém měřítku v roce 2012 umístilo na 5. místě). Další místa v žebříčku, v rámci střední Evropy, patří státům - Slovinsko, Česká republika a Slovensko. Skupinu pak uzavírají Maďarsko, Polsko a Chorvatsko (v celosvětovém měřítku mu v roce 2012 patřilo 47. místo).

Obrazek 1: Hodnota HDI (Human development index) ve světě za rok 2011

Zdroj: *commons.wikimedia.org* (2014)

Pro lepší chápání zvláštností, které dnes odlišují západní a východní část Evropy, je dobré vymezit si tyto aspekty v podobě několika kategorií. V této práci jsou ke komparaci těchto subregionů vymezeny skupiny stejné jako ty, které využívá i analytická část, tedy sociální, ekonomické a ostatní ukazatele, které by tento stav mohly nějak ovlivňovat. Politické hledisko, jež je součástí kategorie ostatní, bylo dominujícím faktorem v období studené války, která se postupně projevila a navázala tak na události 2. světové války. V této době byla Evropa rozdělena do dvou bloků, kapitalistického a demokratického Západu v čele se světovou velmocí, Spojenými státy americkými, a na druhé straně stál socialistický blok v čele se Sovětským svazem. Právě svoboda slova, politického vyznání a svobodného pohybu byl ten hlavní determinant, který tyto dva „světy“ od sebe odlišoval. Sovětské republiky se vyznačovaly komunistickými vládami jedné jediné povolené politické strany. Lidé byli perzekuováni a zavíráni pokud se vyjádřili proti režimu, vůdčím osobnostem či spojencům své vlády. V tomto období byly dobře viditelné také ekonomické rozdíly mezi těmito subregiony. Plánované hospodářství v socialistických státech východního bloku a neochota přijímat inovace a technické pokroky ze západních zemí, brzdila vývoj těchto zemí. Rozdíly jsou rozpoznatelné i dnes. Z hlediska kulturního lze spatřovat zásadní rozdíl v náboženské víře. Západní země jsou vyznáním spíše římskými katolíci, kdežto východní země se vyznáním přiklání spíše k pravoslaví. Velké schizma, které fakticky rozdělilo křesťanskou víru ve dvě, se datuje již rokem 1054. Kořeny náboženské rozdílnosti jsou tedy velmi hluboké a sahají až do období středověku. Tento rozkol však nebyl jediným problémem, se kterým se musela církev potýkat. V období raného novověku se objevili různé protestantské konfese (kalvinismus, luteránství, helvétská konfese). Z hlediska sociálních faktorů je jih a východ Evropy obecně více

konzervativní ve svých postojích a tradičněji rodinně založený, viz John Hajnal (1983 cit. v Nováček 2012a). Ve středoevropském prostoru se religiozita týká především katolicismu a protestantismu, které zde mají dlouhou historickou tradici. Protestantství je vázáno hlavně v německých oblastech, v Anglii a jedním z center, kde tento směr také vznikl, bylo území dnešního Švýcarska. Jinak je západní Evropa považována především za představitele katolicismu. Ve střední Evropě je pak silné katolické vyznání především v Polsku, dalšími v pořadí by pak bylo právě Rakousko a Slovensko. V této práci je využit aspekt podílu obyvatel pouze římsko- katolického vyznání, jakožto představitele nejsilnější církve v Rakousku. V dnešní době, kdy se mnoho mimoevropských cizinců stahuje do Evropy, roste i podíl orientálnějších náboženských směrů (islám, buddhismus...). Především počty muslimů (islamistů) se neustále zvyšují.

4.2. Historické kauzality západno- východní polarizace Rakouska

Historie rakouských zemí má hluboké kořeny, osídlena byla už ve starší době kamenné, kdy zde žili Illyrové, později zde kvetla halštatská kultura a bylo založeno království Keltů. Rakouské země se staly na nějaký čas součástí římské říše, která měla své jádro ve Středomoří. V této době zde byly vybudovány silnice a středisko Vindobonna (dnešní Vídeň). Barbaři naháněli civilizovanému Jihu strach, což mělo za následek vystavění několika obranných opevnění, hradeb. Za zmínku stojí opevnění vybudované ve středoevropském prostoru, Limes Romanus, které nabývá na významu v 1. století našeho letopočtu, kdy expanze římské říše překročila řeku Dunaj a Váh, čímž se připravila o přírodní hranice. Limes Romanus bylo jedno z míst, kde se dostával do kontaktu, včetně obchodního spojení, barbarský Sever a civilizovaný Jih. Tato soustava opevnění zasahovala i na území dnešního Rakouska. Severo-jihní vnímání bylo narušeno nejprve rozpadem Římské říše na Západořímskou a Východořímskou (ta se později transformovala v Byzantskou říši). Dalším důležitým mezníkem středověku a v otázce vnímání duality byl rok 800. V tomto roce je panovník Francké říše, Karel Veliký, korunován římským císařem a dochází tak k obnově antické tradice. Karel vystupuje jako vládce a ochránce západního křesťanstva. Toto období je z hlediska duality vymezováno na subregiony Jih a Sever, přičemž právě Jih byl ten vyspělý, civilizovaný svět, odkud byl šířen pokrok do dalších částí světa. V dalších staletích na území dnešního Rakouska vpadli Germáni, Hunové, později i Bavoři a Slované. Rakouské území se ocitlo tak trochu na periferii a muselo se bránit nájezdům různých kmenů, obhajovat svou suverenitu, národní zvyky a způsoby. Především však lidé museli bránit své životy a domovy. Velké schizma z roku 1054 má za následek rozdělení křesťanské církve na východní a západní, nemalý vliv to má také na vnímání dualitního dělení Evropy. Specifické postavení má v této době Rusko, na což poukazují i mnozí

autoři (Rupnik 1992, Szücz 2001), které je střídavě považováno za součást Evropy (9. -13. století), jindy je bráno již jako prodloužená ruka Asie, jakýsi přechod mezi Evropou a Asií (do 15. století).

Neexistovala vždy v podvědomí lidí myšlenka regionu střední Evropy. Dlouhou dobu převládalo vnímání Evropy jen jako civilizovaného Jihu a studeného, barbarského Severu. Středoevropský prostor se začal formovat až s prvními státními útvary založenými v této oblasti. Jak tyto země rostly mocensky, sílil v mysli společnosti také pojem střední Evropa. Není pochyb o tom, že tento region se vymezoval postupně a největšího mocenského vlivu dosahoval za Karla IV., krále českého a císaře římského (honosil se i dalšími tituly), kterého však jeho potomci a nástupci nenásledovali a středoevropský prostor – především pak území Čech, Rakouska a Uher dosáhlo své největší slávy za vlády Habsburské dynastie, která zde vládla od roku 1526 až do počátku 20. století. Základy stabilní a mocné habsburské monarchie lze ve střední Evropě pozorovat s koncem Jagellonské dynastie, právě v období 1. poloviny 16. století. Rakousko získalo na moci, vyrovnalo se státům, jakými byly Francie, Španělsko či Anglie a začalo velmi výrazně promlouvat do evropského dění politického, hospodářského, ale také kulturního. Vytvořil se zde jednotný stát, který ke stávajícímu území připojoval další oblasti a postupně se tak Rakousko stalo silným rivalem v boji o moc. V rámci střední Evropy lze dokonce říci, že politika a veškeré dění zde bylo řízeno právě habsburským státem, jehož sídlem byla Vídeň, jejíž význam rostl stejně jako význam celého habsburského soustátí. Počátkem 17. století byla země postihnuta třicetiletou válkou, která propukla roku 1618 v českých zemích a pak se šířila dále a zasáhla celou Evropu. S ohledem na tento konflikt musela církev čelit novým konfesím. V Habsburské monarchii, především v českých zemích to bylo ošetřeno vydáním Obnoveného zřízení zemského, které povolovalo jedinou víru, katolicismus. Habsburská monarchie však čelila i dalším hrozbám. Expanze Osmanské říše se stávala stále více nebezpečnou. Rakouská armáda je však porazila a vytlačila z území Uher a nadále rozšiřovala své državy.

Období středověku a novověku pro rakouské země znamenalo období vzestupu, sílícího mocenského a politického vlivu, který byl soustředěn v rukou Habsburků. Centrem veškerého důležitého dění, jádrem moci, byla Vídeň a její zázemí. Stejně tak vnitrozemské obchodní cesty směřovaly právě do rakouské metropole. V této době však rakouské západní regiony za těmi východními zaostávaly, i obecně platí, že rozdíly mezi Východem a Západem se v období novověku spíše prohlubují. Východní Evropa se neustále potýkala s nájezdy Turků a jiných národů, žila ve strachu a neustálých obnovách svých sídel, tudíž času na velebení a rozvoj regionů bylo jen velmi málo. Naproti tomu Západ se mohl soustředit na své pohnutky, starat se o sebe a rozvíjet se v oblastech techniky, vědy, kultury a dělat pokroky. V důsledku tohoto stavu spolu s počty nevolníků, úrovní měst a přesunem centra obchodu k pobřeží Atlantického oceánu, také šíření průmyslové revoluce pomohlo prohloubit rozdíly mezi těmito subregiony. Technika a pokrok ještě

nebyly natolik vyspělé, aby se podařilo překonat ve větším množství překážky plynoucí z alpského pohorí.

Až do Vídeňského kongresu probíhajícího v letech 1814 – 1815, jenž měl za úkol stabilizovat situaci v Evropě po Napoleonských válkách, a který upravil mezinárodní vztahy na základě soustavy mocenských smluv, převažovalo severo-jížní vnímání duality (vyspělý Jih a barbarský nehostinný Sever). Avšak po této konferenci se pohled na rozdělení mocenských sil v Evropě změnil a do podvědomí společnosti se více dostávají pojmy jako východní a západní Evropa.

Na přelomu 19. a 20. století je Rakousko-Uhersko největším evropským státem a i podle počtu obyvatel zde žilo nejvíce lidí hned po Německu (pomineme-li Rusko). Průmyslová revoluce se Evropou šířila s jistým fázovým zpožděním, kdy jádro, odkud tento pokrok postupoval dál, leželo v Anglii a postupně se pak pokrok století páry šířil přes střední Evropu směrem na východ. Tento postupný rozvoj měl vliv na zaostávání Východu za Západem. Kdy prvně jmenovaný fakticky nemá možnosti a schopnosti přijít s něčím novým dříve než jeho západní soused, zároveň je tento vývoj ovlivňován kulturními, ekonomickými a v neposlední řadě i politickými determinanty. Fenomémem zaostávání a nerovnoměrného vývoje se zabýval například Chirot (ed. 1991, cit v Nováček 2012). Navzdory tomu, že se tato práce snaží analyzovat současný stav a inklinaci jednotlivých regionů země k Východu nebo k Západu v dnešní moderní době. Je vhodné zamyslet se nad dualitou země do větší hloubky, než jakou se může chlubit dnešní Rakouská republika, která svou samostatnost získala po rozpadu Rakousko-Uherské monarchie v roce 1918. Toto období nebylo pro rakouské země zrovna šťastným. Rozpadem monarchie a odloučením Československa ztratilo Rakousko 70 % průmyslové výroby, která se nacházela právě na území českých zemí. Hranice států byly určeny Saint Germainskou smlouvou z roku 1919. Situace v zemi byla spíše nestabilní, v porovnání s jinými státy bylo samostatné Rakousko považováno spíše za zaostalejší část střední Evropy. Zlom nastal až s nástupem Engelberta Dollfusse do funkce rakouského kancléře na počátku 30. let, který Rakousko přebudoval z parlamentní demokracie na autoritářský stát. V roce 1934 se rakouský stát ocitl pod ochranou fašistické Itálie. 11. března 1938 začaly německé jednotky obsazovat rakouské území, které bylo k Německé říši připojeno oficiálně o dva dny později jako Východní marka říše. Tato událost je v dějinách známa jako **anšlus Rakouska**. Navzdory porušení mnoha mezinárodních smluv a lidských práv nevystoupil proti německé okupaci žádný stát. Tento postoj, někdy se mu říká „*válka vsedě*“, se znovu ukázal o několik měsíců později, kdy bylo Československo zaprodáno Mnichovskou dohodou a bez boje obsazeno. Rakouské hospodářství se dostalo do rukou Němců, a nutno říci, že bylo spíše povzneseno - klesla nezaměstnanost, ale rakouští občané (hlavně muži) museli za války narukovat do německé armády. V roce 1943 jsou Vídeň a její zázemí bombardovány italskými jednotkami.

Rakouské země jsou po skončení války osvobozeny spojeneckými a sovětskými jednotkami. Rakousko se vítězné mocnosti snažilo přesvědčit, že se staly obětmi německého nacismu, avšak rakouské válečné činy mocnosti nepřesvědčily. Po válce bylo Rakousko, podobně jako Německo, rozděleno na několik okupačních zón, mezi Velkou Británií, Francií, Spojené státy a Sovětský svaz a byla zahájena demilitarizace (odzbrojení). Kancléřem se stal sověty dosazený Karl Renner. Ještě tentýž rok, 1945, se konaly první poválečné volby, v nichž většinu získala Rakouská lidová strana (ÖVP). Kancléřem země se stal Leopold Figl a prezidentem, dosavadní kancléř, Karl Renner. Roku 1946 spojenci přenechali více pravomocí rakouské vládě a uznali samostatnost rakouského státu. Nová vláda se začala zbavovat nacistických pohlavárů a přijala hospodářskou pomoc od USA, která pomohla západní část Evropy po válce hospodářsky pozvednout. Tato pomoc je známá jako Marshallův plán. Poválečné období se pro Rakousko stalo obdobím hospodářského růstu. Díky pomoci od spojenců se Rakousko rychle vzpamatovávalo a dostávalo se zpět do popředí ve středoevropském prostoru. Dokonce předstihlo státy, které byly před válkou úrovní před ním. Tou zásadní příčinou bylo přijetí či nepřijetí Marshallova plánu v těchto zemích (Rakousko x Československo). Tento rozvoj a hospodářský boom však mnohem více zasáhl západní regiony země, které byly spravovány západními mocnostmi. Byla zde větší svoboda, více finančních prostředků na obnovu a nastartování poválečné ekonomiky. Západní rakouské země právě v této době začali investovat do cestovního ruchu, a dodnes z toho těží. Zde je ten významný faktor z období nejnovějších dějin, z poloviny 20. století, zaostalosti mezi východními a západními regiony v rakouské zemi, který především v oblasti ekonomiky lze spatřovat dodnes. Studená válka však po deset let nedovolila spojení rozděleného Rakouska v jednu suverénní zemi. K tomu došlo až po Stalinově smrti (umírá roku 1953), kdy Sovětský svaz změnil svůj postoj a rozhodl se děnit v tomto středoevropském státě vyřešit jednou provždy. Sovětští pohlaváři ukázali ochotu SSSR opustit území východního Rakouska, avšak s jednou podmínkou. Rakousko se musí stát neutrální zemí a nesmí vstoupit do vojenské organizace NATO, ani se účastnit vojenských střetnutí. Tak se i nakonec stalo, 15. května 1955 byla podepsána smlouva, čímž byly dojednané podmínky potvrzeny a sovětské vojenské jednotky po deseti letech konečně území Rakouska opustily.

Navzdory vlivům a moci, které zde byly v průběhu dějin soustředěny, se pojetí tohoto regionu lišilo a různá stanoviska se objevují i dnes. Středoevropský prostor může být chápán jako svébytný, samostatný region, který má i svá vlastní jádra (historicky Vídeň, Praha, Budapešť). Pojetí tohoto prostoru, jakožto „Třetí Evropy“ (Szücs 2001) nabylo na významu v meziválečném období a za 2. světové války, kdy Němci tento prostor charakterizovali jako Mitteleuropa, avšak s akcentem na německou kulturní a mocenskou mentalitu, a snažili se vytvořit velký německý stát.

Další způsob, jak lze vnímat středoevropský prostor je pojetí Střední Evropy jako přechodového pásma mezi Východem a Západem, což je využito v dílech mnohých autorů (Křen 2005, Wandycz 2004). Právě na základě historického kontinua se tento prostor vyvíjel a právě v souvislosti s politikou a okolními mocenskými snahami v určitých obdobích, podle toho kdo měl v tomto prostoru momentálně největší moc, inklinovalo toto území k jednomu z těchto subregionů. Není to však jen otázka středověku a šíření křesťanství, raného novověku a nájezdů Turků a Tatarů z Východu, toto vnímání má své opodstatnění také v moderních dějinách, kdy se stalo nejprve nárazníkovým pásmem mezi mocenskou hrou a nátlakem Německa a SSSR v období kolem 1. světové války a meziválečného období. Po druhé světové válce tento stav gradoval a Střední Evropa se stala přechodovým pásmem mezi Východem a Západem v období, jež je známo jako studená válka. Rozdíly mezi těmito subregiony jsou patrné dodnes. Ačkoli důraz byl přenesen z aspektů náboženských, kulturních, politických (20. století) do roviny spíše socioekonomických indikátorů. A i tato práce se v následujících kapitolách bude věnovat územní polaritě Rakouska právě z hledisek, již výše zmíněných. Pokusí se popsat současný stav a odhalit determinanty, jež na tom měly nemalý vliv.

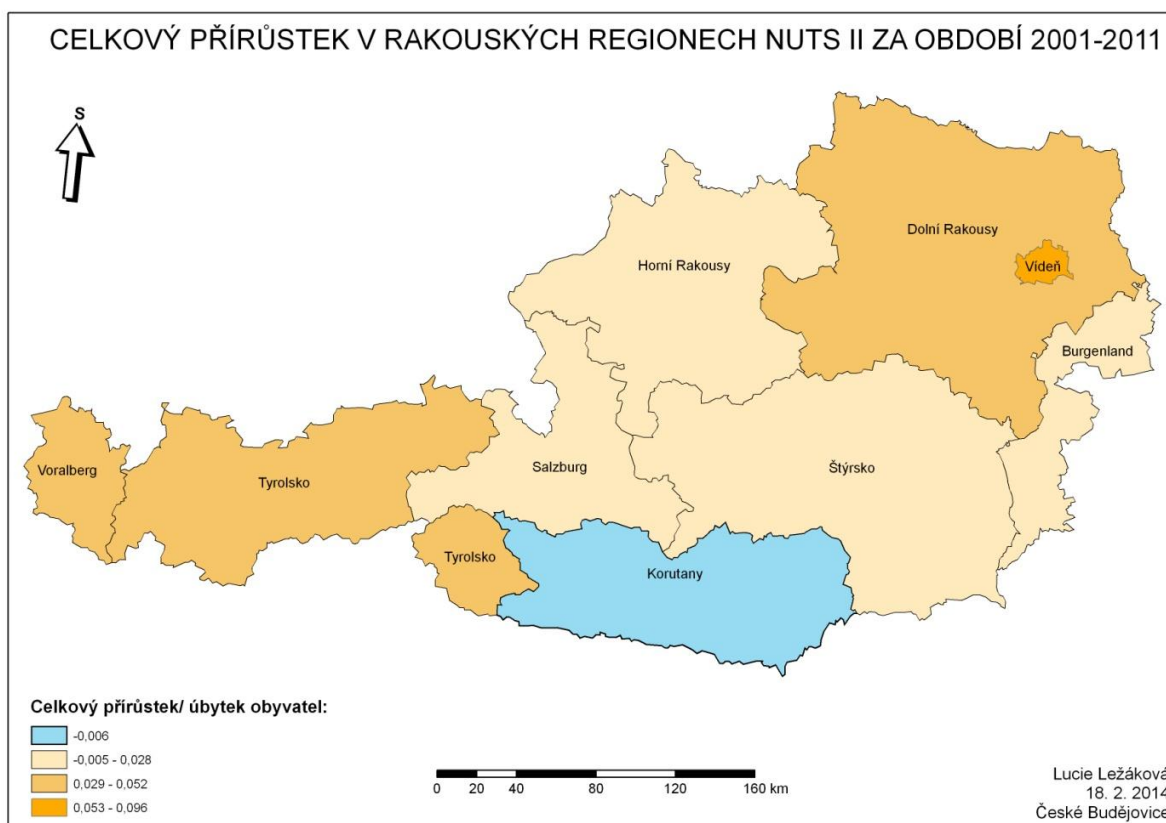
5. Analýza socioekonomické diference regionů Rakouska a detekce prvků územní polarizace

Analýza jednotlivých skupin ukazatelů se snaží posuzovat nashromážděné poznatky na základě určitých kritérií a dále vyhodnocovat za pomoci kvantitativních metod, které byly blíže popsány v kapitole Metodika práce. Vybrané faktory jsou aplikovány do vymezených regionů a dále jsou určovány - míra jejich signifikance a determinanty tohoto stavu, které mají původ v různých oborech – historii, fyzické geografii, sociální geografii a v mnohých dalších. Hodnocení jednotlivých faktorů probíhá podle předem stanoveného postupu, kdy jednotlivé aspekty jsou rozděleny do tří kategorií – sociální, ekonomické a ostatní aspekty.

5.1. Sociální ukazatele

Sociální indikátory zachycují strukturu a demografické zvláštnosti v chování obyvatelstva na vymezeném území. Kořeny těchto odlišností v jednotlivých regionech Rakouska, mající různý původ (georeliéf, historický vývoj území a mnohé další), se tato práce pokouší podhalit a v dalších částech také na základě zjištěných údajů zdůvodnit.

Obrázek 2: Celkový přírůstek v jednotlivých rakouských regionech za období 2001-2011

Zdroj dat: Statistik Austria (2013)

Celkový přírůstek obyvatelstva je souhrnným ukazatelem pro několik dílčích statistických údajů. Jde o součet přirozeného a mechanického přírůstku za stejné období. V této práci je využito desetileté období mezi léty 2001-2011, čímž se zamezí zkreslení extrémů, které by se v případě bilance za období jednoho roku mohly objevit. Přirozený přírůstek vyjadřuje rozdíl mezi živě narozenými a celkovým počtem zemřelých v zemi. Pokud se číslo dostane do záporných hodnot, mluví se o přirozeném úbytku nebo také o ztrátě obyvatelstva přirozenou měnou. Nejčastěji se pak udává jako přirozený přírůstek/úbytek na 1000 obyvatel. Mechanický přírůstek je rozdíl mezi vystěhovalými a přistěhovalými obyvateli, tedy pohyb obyvatelstva způsobený migrací. Pro analýzu socioekonomické diferenciací jednotlivých rakouských regionů byl zvolen faktor celkového přírůstku obyvatel, kde bude brán zřetel jak na přirozený pohyb obyvatel, tak na migraci, která je nedílnou součástí dnešní společnosti.

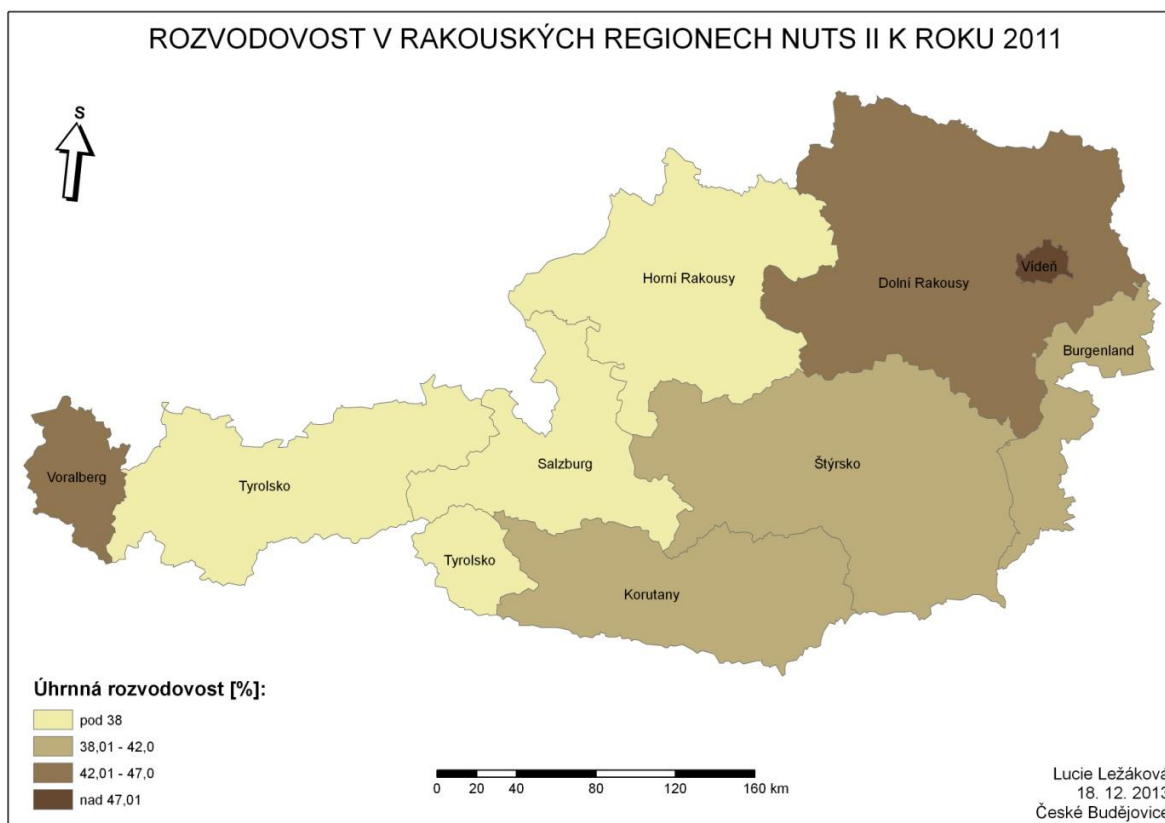
Jednoznačně nejvyšší hodnoty zaznamenala ve zkoumaném období Vídeň, a to 0,096. Z velké části je to způsobeno specifikem hlavního města. Stahují se sem mladí lidé, kteří zde často zakládají rodiny, čímž roste porodnost. Úroveň a množství zdravotnických zařízení pak podporují vyšší věk dožití. Vídeňská metropole nabízí rozmanité pracovní příležitosti pro různé obory, slibuje snazší uplatnění kvalifikovaných pracovních sil, a to sem lidi táhne. Je samozřejmé, že se sem stahují větší počty lidí produktivního věku, čímž pak i přirozený přírůstek narůstá, ale také pracovní síly z dalších evropských i mimoevropských států. V západních regionech Rakouska (alpské země) lze předpokládat zdravější životní styl, například lepší strava a více pohybu, což má vliv na úmrtnost, která je v těchto oblastech o něco nižší než ve východních regionech. Tyto regiony jsou spíše venkovského charakteru, 6 z deseti největších měst se nachází ve východní části Rakouska. Venkovští lidé bývají založením více rodinné typy nežli městské obyvatelstvo, které se stahuje do metropolí právě za lepšími pracovními nabídkami a zakládání rodiny pak přichází ve vyšším věku. To s sebou přináší také fakt, že rodiny městského typu mívají nižší počet potomků, neboť si více uvědomují potřeby dostatečného finančního zázemí. Na druhou stranu je nutné říci, že v západních regionech je velmi rozvinutý a bohatý cestovní ruch, což evokuje i širokou nabídku služeb, kapacitu ubytovacích zařízení a pracovní příležitosti. S tím souvisí sezónní zaměstnanost, která v alpských oblastech má spojitost s větším využitím služeb a obsazeností lůžek v zimním období.

Rakouský průměr celkového přírůstku v období mezi léty 2001 a 2011 je 0,044. Je to sice kladná hodnota, ale zároveň velmi nízká, z čehož lze usuzovat, že Rakousko se může v budoucnosti pohybovat, když se to počene až do extrému, na hranici existence. Jde o číslo, které lehce může spadnout do záporných hodnot, především bude-li pokračovat trend této moderní doby, zakládání rodin se u žen bude oddalovat k věku kolem 30- ti let. Jednou z hlavních příčin fenoménů, jež mohou nastat, by byl podíl přirozeného přírůstku a migrace na celkové hodnotě ukazatele.

Z pohledu čísel, vykazuje nejvyšší hodnotu region Vídeň. Dalšími regiony, které jsou charakterizovány jako západní, jsou regiony Voralberg (s hodnotou 0,052) a Tyrolsko (0,050). Tyto regiony geograficky i z hlediska čísel náleží k Západu, pro něž jsou charakteristické celkové přírůstky v kladných číslech. V dnešní době má velký vliv především migrace. Lidé se stěhují z východní Evropy a z dalších mimoevropských států, právě do oblastí na západ od jejich domoviny, s předpokladem, že se na Západě bude žít lépe, z hlediska ekonomického, ale i svobodněji (politické hledisko). Nejnižší hodnoty, jediné záporné, v rámci Rakouska vykazuje spolková republika Korutany, a to - 0,006, což značí úbytek obyvatelstva. Příčinou tohoto jevu jsou hodnoty natality a mortality za daný region. Korutany vykazují v natalitě druhé nejnižší číslo, přirozený úbytek obyvatel za rok 2011 činil - 1,6. Celkově lze říci, že bilance přirozeného přírůstku (popřípadě úbytku) obyvatelstva v Rakousku vykazuje postupné zvyšování tohoto čísla směrem od východu na západ státu. To podporuje jednu z předchozích tezí - subregion Západ by měl v tomto indikátoru mít čísla nižší než Východ. Dalším aspektem, podporující nízkou hodnotu celkového přírůstku v Korutanech je jednoznačně mortalita, která je třetí nejvyšší v Rakousku a to 9,79, což je o 0,71 více než je národní průměr. Naopak migrační čísla v Korutanech nejsou tak výrazná, což má za následek zápornou hodnotu celkového přírůstku, která Korutany odsouvá na poslední místo v porovnání s ostatními regiony.

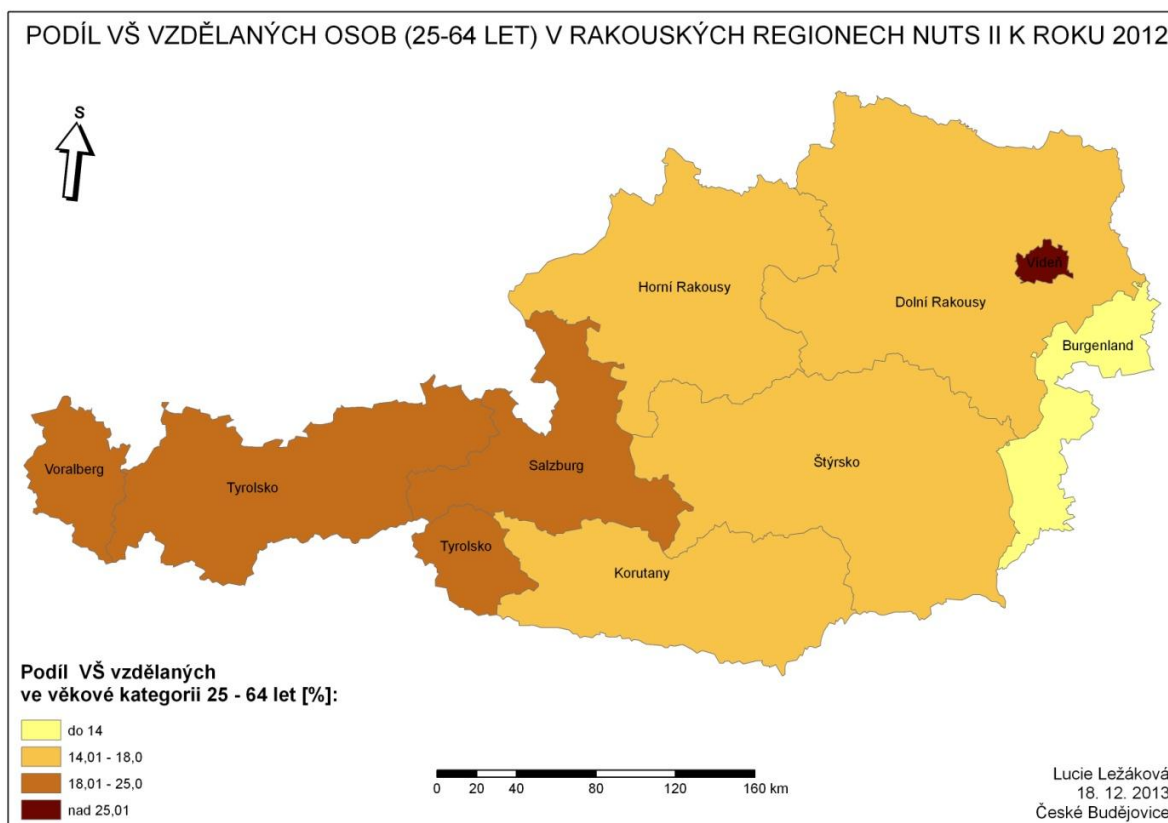
Obrázek 3: Úhrnná rozvodovost v Rakouských spolkových zemích v roce 2011

Zdroj dat: Statistik Austria (2013)

Mezi sociální aspekty, které si tato práce vytýčila, je řazen také ukazatel **úhrnné rozvodovosti**. Na tomto ukazateli lze polaritu v rámci země také vysledovat. Průměr Rakouska činí 43,02. Jednoznačně nejvyšších hodnot dosahuje Vídeň, což ale není překvapující, neboť jde o metropoli, kde je velký počet lidí a uzavíraných sňatků. A právě skutečnost, že je tu nejvyšší sňatečnost, vede logicky i k nejvyšší rozvodovosti. Navíc větší konkurence, pracovní místa, více lidí a nových impulzů, které Vídeň nabízí, mnohdy může vést právě k touze něco na svém životě změnit, zkusit to jinak. Západní regiony Rakouska Salzburg a Tyrolsko se spolu se středo-rakouským regionem Horní Rakousy svými hodnotami vměstnalo pod hodnotu 38 na 1000 obyvatel. Tento fakt lze přičíst spíše venkovskému charakteru osídlení, což je determinováno Alpským pohořím, které se zde nalézá, a také vyšší religiozitě, které v této oblasti je. Právě víra vede lidi k tomu, aby sňatky byly uzavírány navždy, takže logicky i rozvodovost u církevně uzavíraných sňatků a manželství mezi věřícími je nižší. Vůbec nejvyšší podíl věřících žije právě ve spolkové zemi Tyrolsko, ale to bude podrobněji řešeno v podkapitole věnující se ostatním ukazatelům polarity.

Obrázek 4: Vysokoškolsky vzdělané obyvatelstvo ve věkové kategorii 25- 64 let v roce 2012

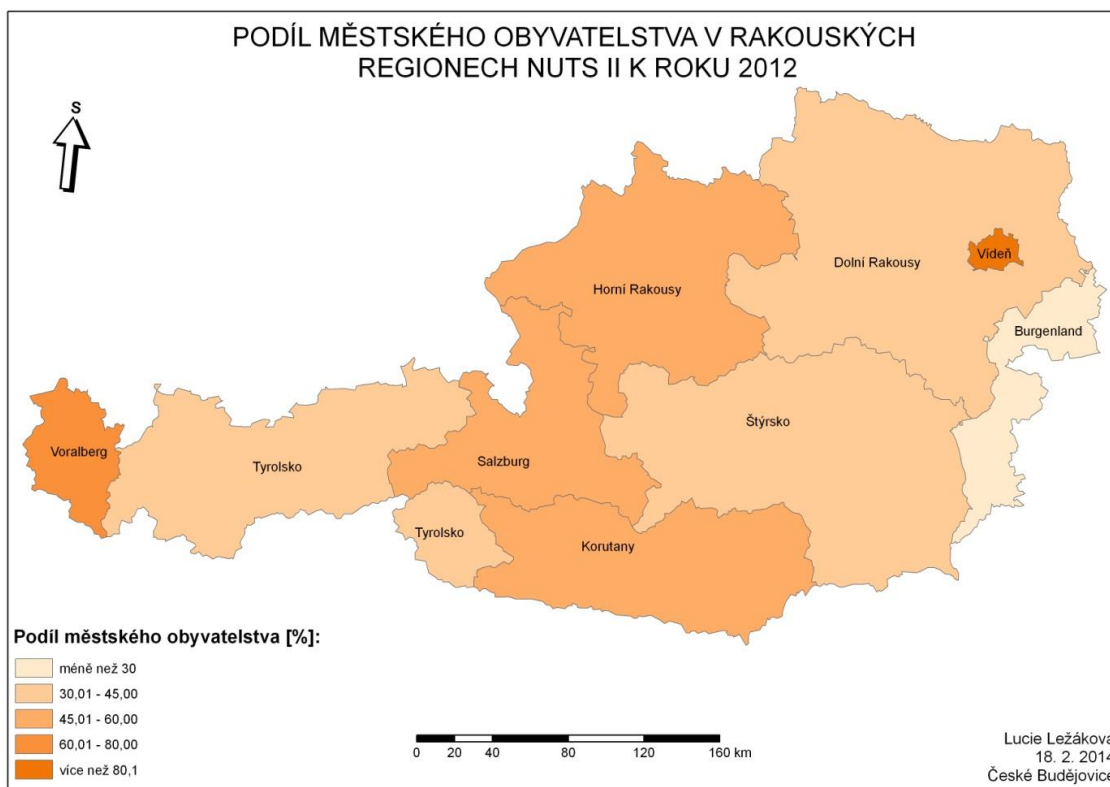

Zdroj dat: Eurostat (2013)

Posledním sociálním indikátorem je **podíl vysokoškolsky vzdělaných obyvatel** ve věkové kategorii 25 -64 let. Tato věková skupina byla zvolena záměrně, předpokladem je skutečnost, že

v tomto věku by už lidé měli mít vysokoškolské vzdělání většinou ukončené. Toto vzdělání bylo zvoleno jako nejvyšší možný stupeň vzdělání, jehož lze dosáhnout. Tento typ studia je ve velké míře vázán na přítomnost univerzit v regionech, které jsou situovány do velkých měst. Problém vzdálenosti dnes zaniká v souvislosti se smršťováním geografického prostoru, jehož důsledkem je také zkracování vzdáleností mezi různými místy. Dnes není problém za studiem cestovat i stovky kilometrů v rámci země či mimo ní. Rakouský průměr je 20 %, což představuje celou 1/5 populace s vysokoškolským diplomem. Nadprůměrné hodnoty vykazují spolkové země Vídeň a Salzburg. Vídeňská univerzita datuje svůj vznik až do 14. století (rok 1365) a je považována za nejstarší univerzitu v německy mluvících zemích a je jednou z největších v Evropě. Univerzita v Salzburgu nemá tak hluboké kořeny, byla založena v roce 1622, ale kapacita této západno-rakouské univerzity je kolem 15 tisíc studentů. Hodnota regionu Salzburg činí 20,7 %. Důvodem může být to, že kolem třiceti procent studentů a studentek Salcburské univerzity pochází ze zahraničí. Hodnoty ukazatele jsou ovlivněny i počtem obyvatel v jednotlivých regionech, umístěním univerzit. Nejnižší hodnoty lze spatřovat v nejvýchodnějším regionu, v Burgenlandu, 14 %. Mezi tímto regionem a druhou nejnižší hodnotou, Horními Rakousy, je rozdíl 3,1 %. Diference jsou poměrně malé, avšak i na nich je polarita území dobře viditelná, s výjimkou Vídně, která, jak už bylo zmíněno výše, vykazuje hodnoty nejvyšší. I zde by se dala vymezit hranice východo- západního gradientu. Západní polaritu lze vymezit v regionech Voralberg, Tyrolsko, Salzburg, které vykazují hodnoty nad 18 %.

Obrázek 5: Podíl obyvatelstva ve městech nad 5 000 obyvatel za jednotlivé regiony v roce 2012

Zdroj dat: Statistik Austria (2014)

Tuto skupinu ukazatelů uzavírá podíl městského obyvatelstva, který byl vztažen k městům čítajících více než 5000 osob. Nejvíce městského obyvatelstva má logicky region Vídeň, který se skládá z hlavního města a jeho zázemí čemuž odpovídá hodnota 100 %. Druhým extrémem Rakouska je spolková republika Burgenland, kde pouze 14 % žije v městech nad 5 000 obyvatel. Nelze říci, že zbývajících 86 % obyvatel tohoto regionu musí nutně žít na vesnici. Mohou žít v městech menších, které již nejsou tímto ukazatelem zachyceny. Je tedy nutné brát tyto hodnoty s mírnou rezervou. Každý stát má hranici města, co do počtu obyvatel, natavenou různě, z čehož plynou i jisté diference v porovnávání míry urbanizace jednotlivých států. S touto skutečností souvisí také fakt, že hodnoty samotné míry urbanizace a podílu obyvatel žijících ve městech nad 5000 obyvatel se mohou trochu lišit. Je to dáno odlišnou metodikou výpočtů. Ale i ukazatel, který tato práce využila, má svou vypovídající hodnotu. Rakouský průměr je 52,4 % obyvatel žijících v určených městech. Nadprůměrné hodnoty mají regiony Vídeň (100 %), Voralberg (66,4 %), Korutany (58 %) a Salzburg (57,7 %). Naopak pod rakouským průměrem zůstaly regiony držící si hranici někde mezi 42 – 46 %. Nižší podíl městského obyvatelstva některých západních regionů je silně determinován Alpami, které zde zabírají většinu území a tudíž i města se musí vměstnat na poměrně malé území, což v důsledku znamená více, rozlohou i počtem obyvatel spíše menších měst. Naopak silný venkovský charakter regionu Burgenland může souviset s historickým vývojem území, které nejenom že do 20. let 20. století patřilo K Uhrám, ale už ve středověku bylo právě území toto území velmi často ničeno nájezdy různých rodových uskupení. Tyto kmeny musely nejprve projít územím Burgenlandu, než se dostaly do Vídeňské metropole či jiných větších měst nebo na nějaké významnější území. Lze tedy konstatovat, že ani historicky nevynakládalo toto území mnoho sil, aby zde vznikala větší města. Především je tento region zemědělsky orientován, což také v důsledku podporuje spíše vznik menších měst a oblastí venkovského charakteru.

Tabulka 2: Hodnoty sociálních ukazatelů za jednotlivé rakouské regiony v letech 2011 a 2012

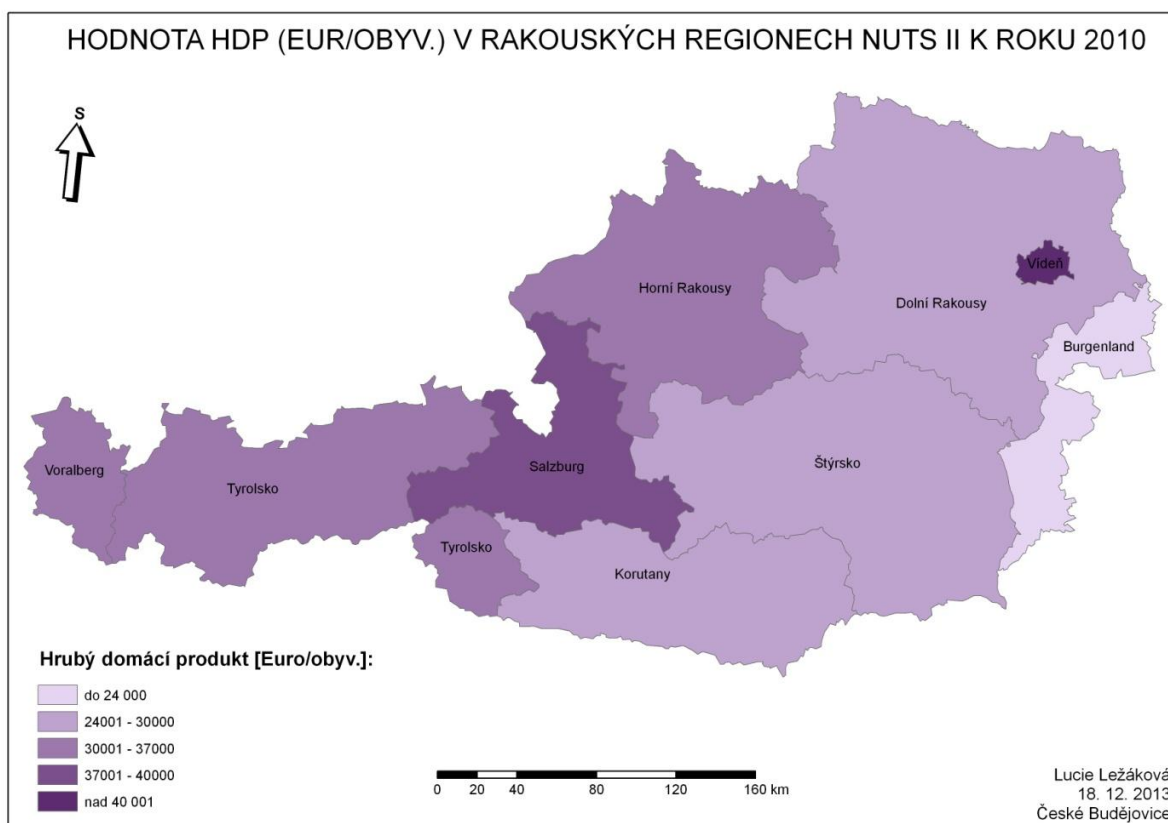
země	Burgenland	Korutany	Štýrsko	Dolní Rakousy	Horní Rakousy	Vídeň	Salzburg	Tyrolsko	Voralberg
celkový přírůstek (2011)	0,028	-0,006	0,021	0,043	0,026	0,096	0,026	0,05	0,052
VŠ vzdělání [%], (2012)	14	17,4	17,9	17,4	17,1	28	20,7	19,6	18,6
rozvodovost (2011)	41,14	40,12	41,28	46,5	37,06	49,77	37,44	37,65	43,32
podíl městských ob. [%], (2012)	14	58	42,6	43,4	45,8	100	57,7	44,1	66,4

Zdroj dat: Statistik Austria (2013, 2014), Eurostat (2013)

5.2. Ekonomické ukazatele

Ekonomický vývoj a vyspělost v otázkách vymezení duality a polarity území získává na významu v období středověku, kdy má obchod dominantní postavení. Centrum obchodu se s objevnými plavbami postupně přesunulo z oblasti Středomoří k pobřeží Atlantického oceánu. Tato oblast se pak rozvíjela a pokrok se zde šířil mnohem rychleji. To je velmi dobře viditelné na příkladu průmyslové revoluce, která se šířila právě z oblasti Britských ostrovů směrem na východ. Dnes se v této západní oblasti vymezuje oblast, nazývaná modrý banán. Právě ekonomické a sociální aspekty v průběhu staletí převzaly roli hlavních determinantů za dříve dominující kulturní aspekty. V dnešní moderní době už není vše směřováno a řízeno skrze náboženství, jako dříve.

Obrázek 6: Hrubý domácí produkt na obyvatele v Rakousku za rok 2010

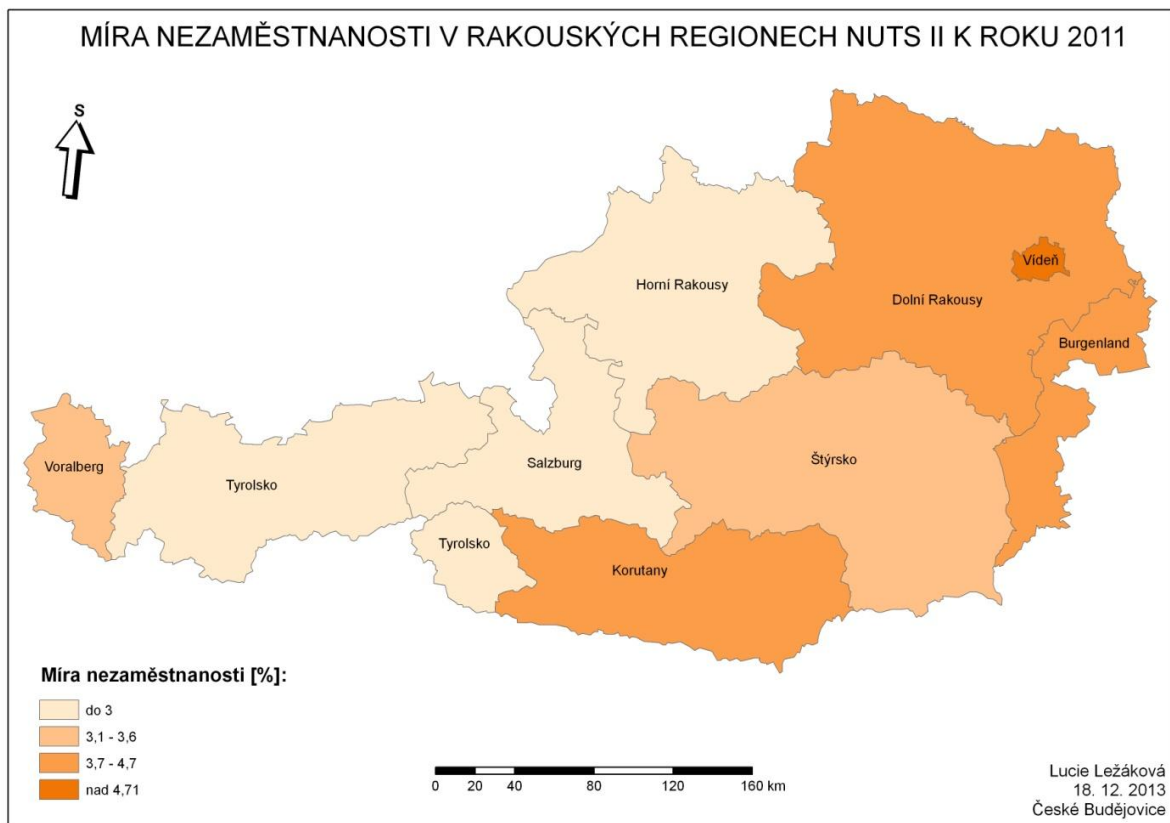

Zdroj dat: Eurostat (2013)

Podíl hrubého domácího produktu na 1 obyvatele je v dnešní době silným určujícím faktorem pro úroveň a vyspělost daného státu. Rakousko se díky své neutralitě drží na vysoké úrovni, není tolik vázán politikou, v rozhodování je svobodnější. Pomineme-li Vídeň, jejíž hodnoty neodpovídají poloze v rámci východní části země a jsou nejvyšší ze všech, východo-západní gradient je tu zcela jednoznačný. Alpské země, Tyrolsko, Voralberg a Salzburg, svými hodnotami převyšují rakouský průměr, jenž k roku 2010 vykazoval hodnotu 34 100 eur v přepočtu na obyvatele. Důvod této skutečnosti lze spatřovat v ekonomické vyspělosti těchto oblastí a

rozvinutostí cestovního ruchu a turistiky. Právě cestovní ruch má velký podíl na tvorbě HDP v Rakousku, a to kolem 8 %. Turisticky lákavými destinacemi však nejsou pouze Alpy, které jsou lukrativní téměř celý rok, kdy v létě vládnou turisticky zajímavé destinace a v zimě zimní rekreace v podobě lyžování, běhu na lyžích a dalších zimních aktivit a radovánek, které zde lze využít. Ale lákadlem jsou také města a jejich zámezi, jezera a solné jeskyně. V období Vánoc pak mnozí navštěvují velká rakouská města na vánočních trzích, které na lidi dýchají svou monumentálností a vánoční atmosférou. V Rakousku v rámci tohoto ukazatele nejvíce zaostává spolková země Burgenland, nejvýchodnější oblast země sousedící s maďarskou republikou. Hodnoty jsou až o 5 000 eur na obyvatele nižší, než v Dolním Rakousku, jež vykazuje druhou nejnižší hodnotu HDP. Ze zemí, které s Rakouskem sousedí, má nejnižší hodnoty právě Maďarsko a to v souvislosti s příhraniční spoluprací s regionem Burgenland příliš dobré možnosti nenabízí. Z historického hlediska tato oblast byla už od středověku předmětem sporu mezi Rakouským státem a Uherskem, dnešním Maďarskem. Na území si činily nárok obě země a spor byl vyřešen až roku 1921, kdy byl tento region přiřazen k Rakouskému státu. Dalším aspektem, jenž nenahrává tomuto regionu v rámci tvorby HDP, je zaměření oblasti na zemědělství. Tato spolková země je také třetí nejmenší v Rakousku (3966 km²), žije zde 284 897 obyvatel, což je nejméně v Rakousku. Z hlediska ekonomického a co do vyspělosti je nezbytné zmínit fakt, že až do poloviny 20. století, to v Rakousku vypadalo opačně. Vyspělou částí rakouského státu, obchodním centrem a vůbec územím s velkým významem byla právě východní část země, centrem dění se stávaly právě oblasti poblíž metropolí. Zde je metropolí Vídeň, která se nachází ve východní části země, a proto právě sem byli lákáni kupci, obchodníci a řemeslníci. Navíc se zde nachází jedna z nejstarších střeoevropských univerzit. V posledních letech se však rozdíl mezi západními a východními částmi země mírně snižují. Také hodnota HDP, které v Burgenlandu nedosahovalo ani hodnoty 20 000 eur na obyvatele, postupně roste. Rozdíl se snižuje i přes to, že rostou i hodnoty ostatních spolkových zemí. Na této skutečnosti má svůj podíl členství Rakouska v Evropské unii, což v důsledku může znamenat dotace a rychlejší regionální rozvoj i těchto „okrajových“ částí země.

Obrázek 7: Nezaměstnanost v Rakousku za rok 2011

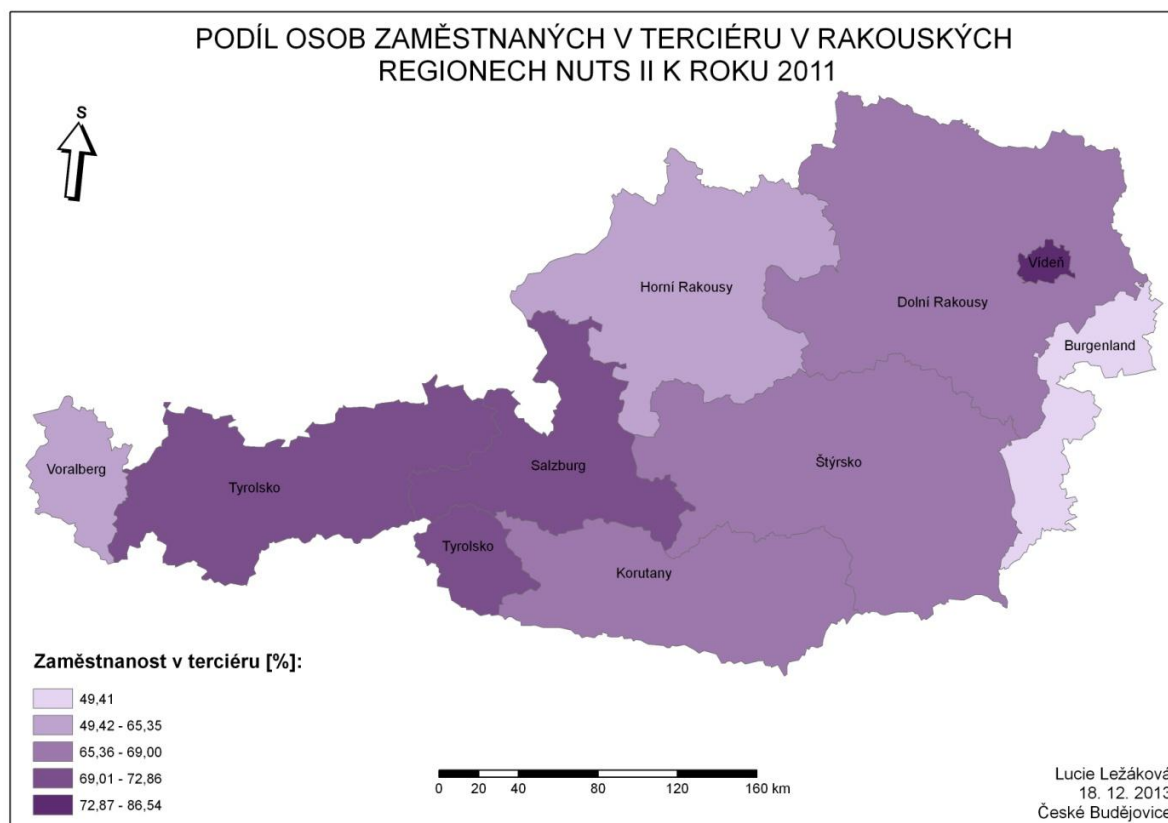

Zdroj dat: Statistik Austria (2013)

Míra nezaměstnanost se v Rakousku drží dlouhodobě na velmi nízké úrovni, je to jedna z nejnižších nezaměstnaností v Evropě (Norsko...). Oproti předchozím rokům, kdy byla Evropa (i Rakousko) zasažena hospodářskou krizí, nezaměstnanost byla logicky vyšší (v Rakousku kolem 7 %), je dnes rakouský průměr 4,3 %. V rakouských regionech se tato hodnota pohybuje v malém rozmezí od 2,5 – 4,7 %. Pouze Vídeň vyčnívá, což ale není překvapivé. Přestože hlavní město soustřeďuje velký počet obyvatel a nabízí rozmanité pracovní příležitosti, stále se sem stahují cizinci, kteří mají mnohdy problém najít trvalejší pracovní pozici, a sociálně slabé vrstvy obyvatelstva. Tyto faktory mají velký vliv na míru nezaměstnanosti, která ve Vídni dosahuje hodnoty 7,9 %. Tato hodnota v evropském měřítku není špatná. Nezaměstnanost úzce souvisí s ekonomickou vyspělostí regionu a jeho hospodářským potenciálem. V západních částech si nezaměstnanost drží nižší hodnoty, z důvodů rozvinutější ekonomiky, silnému faktoru cestovního ruchu, kdy se především do alpských oblastí sjíždí lidé v létě i v zimě. Dalším faktorem, který tuto skutečnost výrazně ovlivňuje je příhraniční spolupráce se sousedními, silnými ekonomickými partnery z Německa, Švýcarska. Ve východní části také existuje příhraniční spolupráce, avšak partnery v této oblasti jsou ekonomicky slabší regiony, tudíž hodnoty ekonomického i pracovního hlediska nemohou růst tak rychle do ideálních čísel.

I zde je hraji roli historické faktory. Východní část, přestože v předchozích staletích (až do poloviny 20. století) tvořila tu více vyspělou část Rakouska, jakožto centrum Habsburské a později Rakouko-Uherské monarchie, dnes je tomu naopak. Této rakouské části uškodila vazba na Uhry, a ve 20. století (především po 2. světové válce), vazba východních regionů na Sovětský svaz. Z hlediska celkového postavení Rakouska, byla země velmi poznamenána vývojem po 1. světové válce. Dochází totiž k rozpadu Rakouska – Uherska na několik nástupnických států (Československo, Rakousko, Maďarsko...), čímž Rakousko ztrácí téměř 70 % průmyslové výroby. Výsledky války, události meziválečného období spolu s 2. světovou válkou, situaci v Rakousku nezlepšují. Anšlus Rakouska Německou říší v roce 1938, přičlenění k Německu a jeho porážka tento stav ještě stupňují. Po konci války je Rakousko, stejně jako Německo, rozděleno do několika demarkačních částí, čímž dochází k rozdělení země mezi východní socialistický a západní kapitalistický blok. Tato doba však přináší zlepšení jen pro tu část země, která je spravována spojenci. Rakousko ekonomicky sílí, přijalo Marshallův plán, roste podíl a význam mezinárodního obchodu, cestovního ruchu a dalších služeb. Naopak země jako Československo, jimž není dovoleno Marshallův plán přijmout, se ekonomicky propadají a díky centrálně plánovanému hospodářství ztrácejí. Právě od tohoto období lze sledovat hranici mezi východními a západními regiony země. Zde jsou ty nejmarkantnější aspekty současného stavu z pohledu ekonomického.

Obrázek 8: Zaměstnanost v terciéru v rakouských regionech v roce 2011

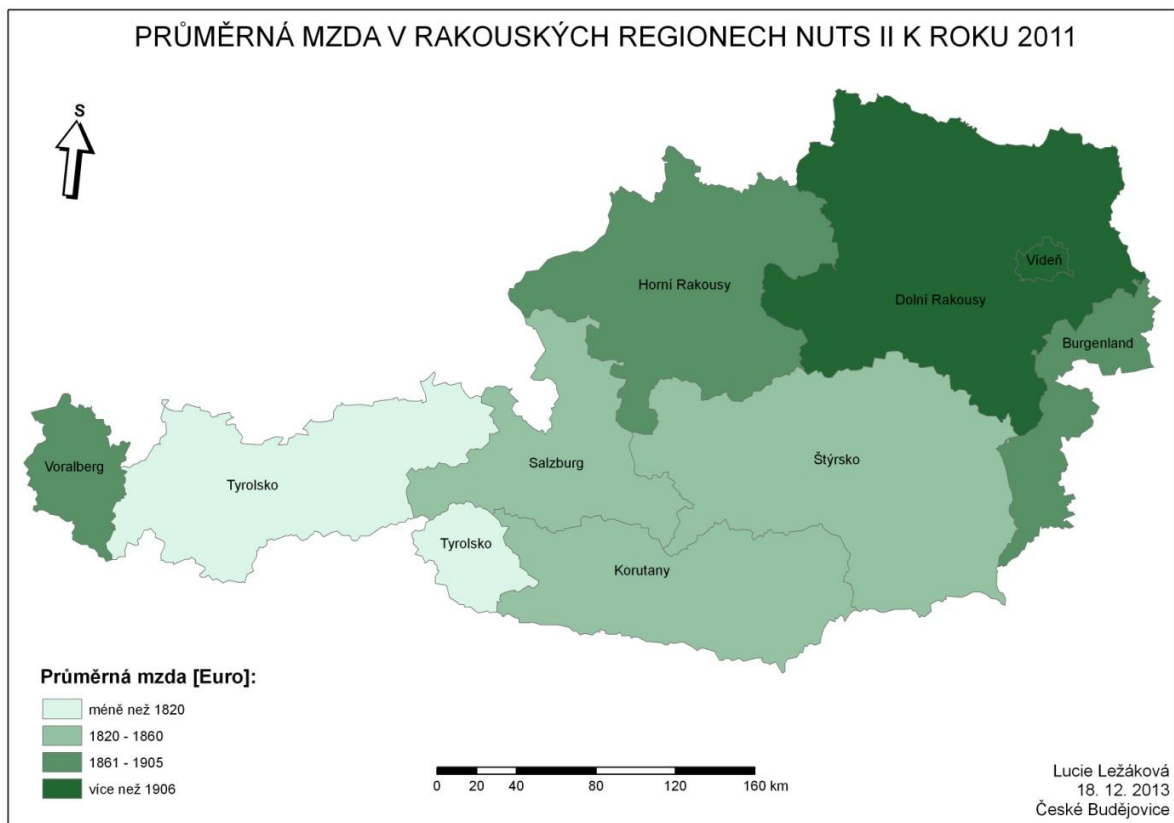
Zdroj dat: Statistik Austria (2013)

Sektorová zaměstnanost je dalším z ekonomických ukazatelů vyspělosti a rozvoje jednotlivých rakouských regionů. Ani tento faktor při komplexní analýze nelze opomenout. V této práci je důraz kladen především na podíl osob zaměstnaných v terciéru, který je vyjádřen v procentech. Terciér byl zvolen z důvodu lepší srovnatelnosti jednotlivých hodnot v následující faktorové analýze. V případě, že by byla data srovnávána v primárním sektoru, bylo by rozpětí v rámci odchylek velmi vysoké a analýza by se tvořila složitě. I když z hlediska číselných hodnot by právě primér rozdíl mezi regiony vyjadřoval ukázkově. Nejméně zaměstnaných v zemědělství a lesnictví má Vídeňský region, jenž je tvořen hlavním městem Vídní a zázemím. Zemědělsky využitelných je necelých 14 % území tohoto regionu, což při počtu pracovních příležitostí v průmyslu a službách je zanedbatelné. Naopak nejvyšším počtem zaměstnanců v priméru se mohou pyšnit Dolní Rakousy, je to celých 6,1 %. Zde se zemědělsky využívaná půda blíží téměř 50 %. To má souvislost s tím, že celým tímto regionem protéká řeka Dunaj, v jejímž zázemí lze nalézt nížiny a úrodné nížinné půdy, vhodné právě pro zemědělskou činnost. Rakouský průměr z hlediska zaměstnanosti v priméru činí 3,6 %.

Zaměstnanost ve službách stále roste, stejně jako poptávka. V rakouských zemích dokonce není zaměstnanost v tomto sektoru nižší než 40 %, z čehož také vychází celostátní průměr 72,3 %. Téměř tři čtvrtiny ekonomicky aktivních obyvatel této země pracují ve službách. Vůbec nejvyšší hodnoty má Vídeň, a to 86,5 %. Když si uvědomíme, které všechny oblasti do tohoto hospodářského sektoru spadají, pozici a význam Vídně v rámci země, není toto číslo nikterak překvapivé. Služby mají úzkou souvislost s cestovním ruchem, který se v Rakousku podílí téměř 12 % na tvorbě hrubého domácího produktu. Vzhledem k tomu, že kolem 70 % země leží v Alpách, je zřejmé, že i nejvíce zahraničních příjezdů mají právě alpské země Tyrolsko a Salzbursko, kdy v těchto zemích leží významná zimní lyžařská střediska Innsbruck, Kitzbühel a Bischofshofen. Velké návštěvnosti se však těší i velká města jako například Vídeň, Salzburg, Linz, kde lidé navštěvují různé historické památky či kulturní události. Naopak nejméně zaměstnaných v terciéru má region Burgenland, který z turistického hlediska neláká tolik návštěvníků. Centrem této spolkové země je město Eisenstadt, které má asi 13 000 obyvatel, patří tedy velikostí (podle počtu obyvatel) až na 45. místo v rámci celého Rakouska.

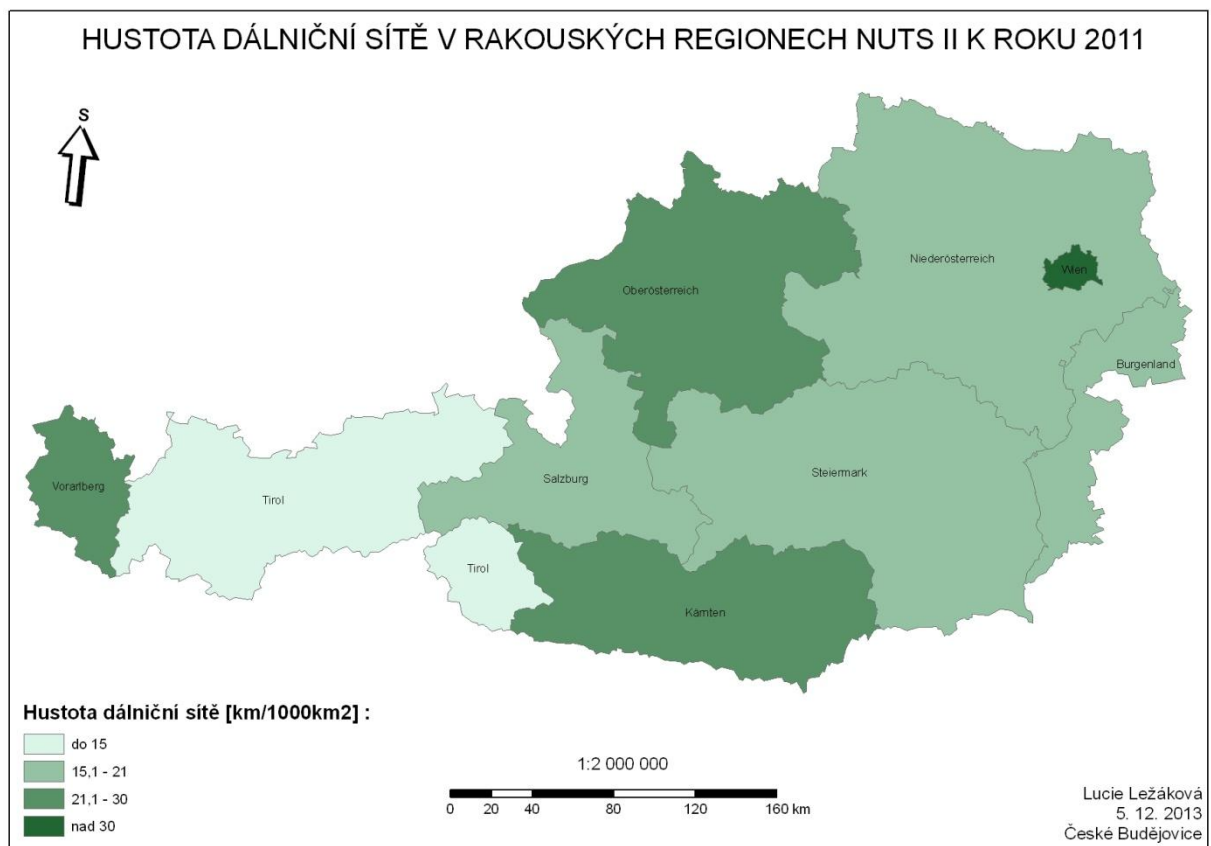
Obrázek 9: Výše průměrné mzdy v Rakousku v roce 2011

Zdroj: Statistik Austria (2013)

Průměrná mzda je dalším ekonomickým ukazatelem. Regionem, jenž vykazuje nejvyšší hodnoty je opět Vídeň. Zde obyvatelé mají na výplatní pásce v průměru 1984 Euro. Jen o pár desítek méně si v průměru vydělají obyvatelé v Dolních Rakousech, zde to dělá 1976 Euro, tento region si průměr zvedá svým zaměřením na průmyslové odvětví. Naopak nejnižší mzdu mají obyvatelé v Tyrolsku, 1805 Euro. Tyrolsko je sice turisticky velmi navštěvované, avšak existuje zde sezónní zaměstnanost, která zvedá, především v letním období, procenta nezaměstnaných, čímž je i průměrná měsíční mzda snižována poměrně výrazně. Při bližším pohledu na konkrétní čísla, a s pominutím nejvyšší a nejnižší hodnoty, však rozdíly mezi regiony jsou maximálně jen lehce nad 100 Euro, což už se zase za až tak velký rozdíl považovat nedá. Takže ano, rozdíly mezi regiony jsou, ale jsou vcelku zanedbatelné. Z hlediska ekonomické síly a bohatství regionů je mnohem více vypovídající hodnota hrubého domácího produktu na obyvatele.

Obrazek 10: Hustota dálniční sítě spolkových zemí Rakouska v roce 2011

Zdroj: Eurostat (2013)

Je důležité podívat se na polaritu také z hlediska dopravní dostupnosti. Jako jeden z možných aspektů polarity byla zvolena **hustota dálniční sítě**, která se udává v jednotkách počet kilometrů/1000 km². Tento faktor je výrazně determinován Alpami, které tvoří dvě třetiny povrchu země. Vyšší nadmořská výška a hornatost území zároveň také tvoří velkou překážku při budování dálničních a jiných dopravních tahů. Omezené možnosti výstavby nové infrastruktury jsou v tomto případě určujícím determinantem ovlivňující počet kilometrů dálnic v regionu. Výsledné hodnoty jsou také ovlivněny rozlohou vymezeného území. Například spolková republika Vorarlberg navzdory faktu, že povrch je z 24 % tvořen Alpským pohořím, vykazuje v porovnání s jinými regiony poměrně vysoké hodnoty. Vorarlberg je s rozlohou 2601 km² druhou nejmenší spolkovou republikou Rakouska a jako jediná Alpská země vykazuje hodnoty určující v rámci země západní gradient. Dá se to vysvětlit také tím, že se na poměrně malé rozloze nachází velký počet dálničních kilometrů, což platí také u spolkové země Vídeň, která vykazuje vůbec nejvyšší hodnoty v rámci celého Rakouska. Vídeň jakožto metropole má však oproti jiným regionům také tu výhodu, že jakožto hlavní město je předpokladem snaha o napojení této metropole na všechny významnější dopravní tahy v zemi, zvláště pak na ty přesahující hranice země. Také u Vídně platí

fakt, že malá rozloha území v kombinaci s větším počtem dálničních kilometrů znamená v rámci Rakouska nadprůměrné hodnoty, dokonce ty nejvyšší. Nad Rakouským průměrem se drží také hodnoty spolkových zemí Horní Rakousy a Korutany, nejnižší rakouské spolkové země. Naopak Tyrolsko vykazuje úplně nejnižší hodnoty, vzhledem k tomu, že celých 26 % území je pokryto Alpami. Právě Alpy jsou výrazným determinantem těchto hodnot a to nejenom v hranicích této spolkové země, ale obecně na celém území rakouského státu.

Tabulka 3: Hodnoty ekonomických ukazatelů v jednotlivých rakouských regionech

země ukazatele	Burgenland	Korutany	Štýrsko	Dolní Rakousy	Horní Rakousy	Vídeň	Salzburg	Tyrolsko	Voralberg
HDP/ obyv. (2010)	23 200	28 700	29 600	28 200	33 800	44 300	39 300	35 400	36 200
nezaměstnanost [%], 2011	4,4	4,7	3,2	4,1	2,9	7,9	2,5	2,5	3,6
zaměstnanost v terciéru [%], (2011)	49,41	69	67,12	68,25	64,52	86,54	72,86	71,48	65,35
průměrná mzda [Euro], (2011)	1 904	1 856	1 843	1 976	1 890	1 984	1 843	1 805	1 888
hustota dálniční sítě [km/1000km ²], (2011)	20,17	25,48	18,79	18,25	24,95	103,6	20,13	14,94	24,22

Zdroj: Statistik Austria (2013), Eurostat (2013)

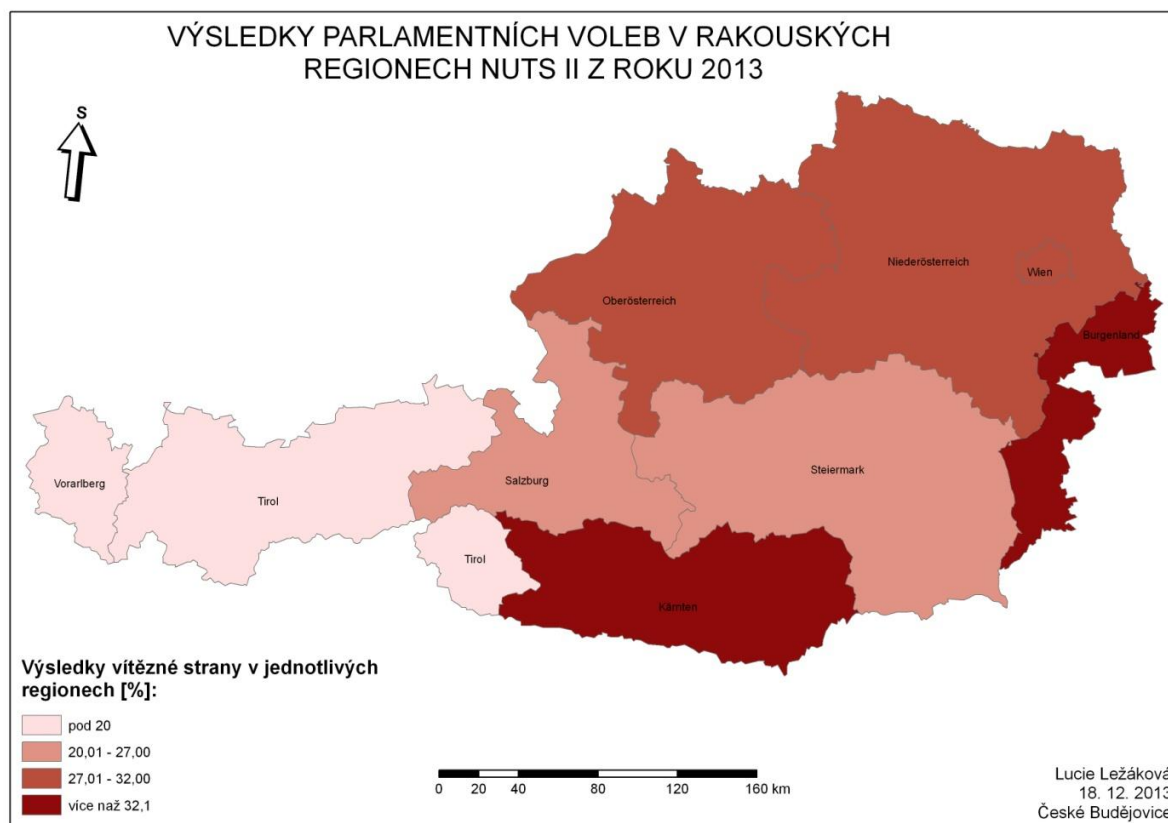
5.3. Ostatní ukazatele

Tato podkapitola v sobě slučuje pohled trojí - politický, etnický a kulturní. Vzhledem k tomu, že aspektů tohoto typu bylo zvoleno podstatně méně než například faktorů sociálních, byly tyto aspekty sloučeny do jedné kategorie. Navíc lze mezi nimi předpokládat jistou provázanost - politické preference budou v jisté míře ovlivňovány také vírou, jednou z nejsilnějších rakouských stran je Rakouská lidová strana, která má původ v hodnotách náboženského vyznání. Práce vychází také z toho, že oblasti s vyšší religiozitou budou více inklinovat při volbách k této straně, nežli je tomu v oblastech s nižším počtem věřících. V rámci politických aspektů jsou sledovány politické preference jednotlivých rakouských regionů, na příkladu výsledků vítězné strany. Jedná se o poměrně čerstvá data, parlamentní volby v Rakousku se konaly 29. září 2013. Nelze opominout ani přímou souvislost politických a ekonomických faktorů, kdy lidé volí podle toho, kdo jim přinese nejvíce výhod. Je zřejmé, že nezaměstnaní a sociálně slabí nebudou volit

stranu podporující podnikání a naopak, podnikatelé nebudou volit stranu rozdávající sociální dávky na úkor podpory podnikatelské sféry.

Kulturní aspekty v rámci vymezení polarity jednotlivých regionů v dnešní době nehrají klíčovou roli, jako tomu bylo v minulosti především období starověku (pro evropský kontinent pak především antické období ve Středomořské oblasti) a v převážné části středověku. Neznamená to, že by se dnes tento fenomén měl vypustit nebo nějak výrazně zanedbat. Pro potřeby komplexní analýzy je třeba zabírat se i aspekty, které mají vliv menší. I v dnešní době, byť v poněkud menší míře, hrají kulturní aspekty nemalou roli v životech lidí a pomáhají vytvořit si celistvý obrázek o charakteru, chování a smýšlení společnosti. V této bakalářské práci je z kulturní oblasti využit aspekt podílu věřícího obyvatelstva, který v menší míře ovlivňuje životní styl a demografické chování populace. Vzhledem k historickému kontinuu (po několik staletí zde vládli Habsburkové, proslulí svým katolickým vyznáním), víra má na tomto území hluboké kořeny, nebylo by dobré, aby byl tento fakt opominut. Aspekt náboženství je zaměřen právě na podíl věřících římsko- katolického vyznání.

Obrázek 11: Výsledky parlamentních voleb v Rakousku 2013

Zdroj: BM. I - Bundesministerium für Inneres (Nationalratswahl 2013)

Jak jsem již nastínila v úvodu této podkapitoly, úzká provázanost **politických preferencí** a v předchozích částech práce rozebrané ekonomické aspekty spolu jsou neodmyslitelně spjaté.

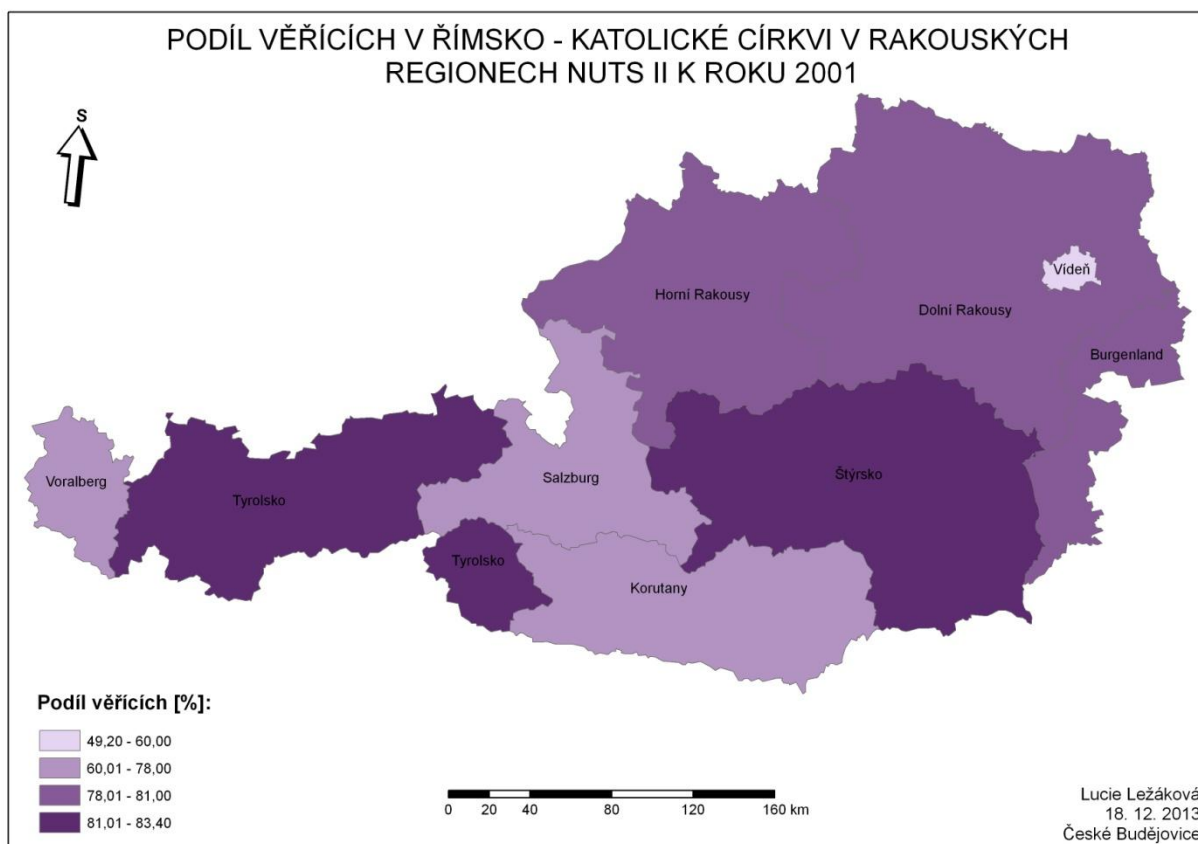
Nejsilnějšími rakouskými politickými stranami jsou dlouhodobě SPÖ, ÖVP a FPÖ. SPÖ neboli Sociálně demokratická strana Rakouska se pyšní již 125 let dlouhou historickou tradicí, předsedou je v současné době Werner Faymann. Jedna z nejdůležitějších myšlenek, které tato strana prosazuje je sociální zabezpečení pro lidi, sociální aspekty v rámci hospodářského růstu jsou tím nejdůležitějším, o co by se politici této strany, na základě stranické ideologie, měli zasazovat. Voliči této strany jsou lidé ze sociálně slabších vrstev, méně majetní a nezaměstnaní, pro které je v životě velmi důležitá sociální politika. Další velmi silnou stranou je Rakouská lidová strana (ÖVP). V čele této strany je v současné době předseda Michael Spindelegger. Nemá tak dlouhou historii, jako SPÖ, ale ani není v politice nováčkem. Strana byla založena roku 1945 ve Vídni, asi pět dní po osvobození země Rudou armádou. Jde o konzervativní stranu křesťansko – sociální hlásící se k náboženské víře. Je to strana středního stavu, což de facto znamená, že voliči jsou malí a větší podnikatelé, státní úředníci, zemědělci. V minulosti již několikrát uzavřela velkou koalici se stranou SPÖ. Svobodná strana Rakousko neboli FPÖ, je krajně pravicovou stranou politického systému Rakouska. Dlouhou dobu byla jedinou opoziční stranou v zemi. Politika této strany je směsicí liberalismu a nacionalismu. V posledních letech však zaznamenává nárůst preferencí. Tuto stranu volí mladí lidé, drobní podnikatelé, pracující třída a také lidé nespokojení se zvyšujícími se počty přistěhovalců (právě u těchto voličů vítězí prvky nacionalistické). Současným předsedou strany je Heinz Christian Strache. Dobrou pozici mají dlouhodobě i Zelení, jejichž zaměření je především v oblastech životního prostředí. Nárůst preferencí úzce souvisí se skutečností, že i lidé se o životní prostředí v posledních letech zabývají stále častěji. Předsedkyní toho politického klubu je žena, Eva Glawisching- Piesczek.

Z hlediska polarity státu na základě politických preferencí vítězné strany parlamentních voleb v jednotlivých spolkových zemích, můžeme pozorovat, že především střed a východ Rakouska podporuje Sociální demokracii. Na podzim 2013 nejsilnější podporu získala strana ve spolkových zemích Burgenland (37,3 %) a Korutanech (32,4 %).

Lze hledat historické determinanty, proč právě ve východních regionech více volí Sociální demokracii. Jak už bylo nadneseno v kapitole 4.2, rozdělení státu mezi západní mocnosti a východní blok po 2. světové válce. Právě politické vlivy Sovětského svazu, zde zanechaly své kořeny, podpora stran socialistického ražení, dělníků a nižších vrstev obyvatel. Socialistická strana, v „sovětské“ části Rakouska, měla podporu shora a výhodu toho, že byla lidem již po několik desetiletí známá. Naproti tomu, dnes druhá nejsilnější lidová strana se v této době teprve formovala, měla za sebou jen krátké působení a doba pod Sovětským svazem nebyla příliš nakloněna katolické víře. Příkladem budiž dění u nás v Československu, státě též v područí Sovětského svazu, kde byla církev perzekuována a pronásledována. Doba nebyla nakloněna těmto organizacím. Druhou stránkou je pak ekonomická úroveň regionů, kdy právě ve druhé polovině

20. století začaly východní země za západními pokulhávat a ztrácet na ně. Socialisté mají program zaměřený právě na sociálně slabší obyvatele, kteří dnes žijí z větší části spíše na východě. Důvodů většího zisku hlasů ve volbách ve středním a východním Rakousku je tedy více.

Obrázek 12: Podíl obyvatel římsko- katolického vyznání v roce 2001

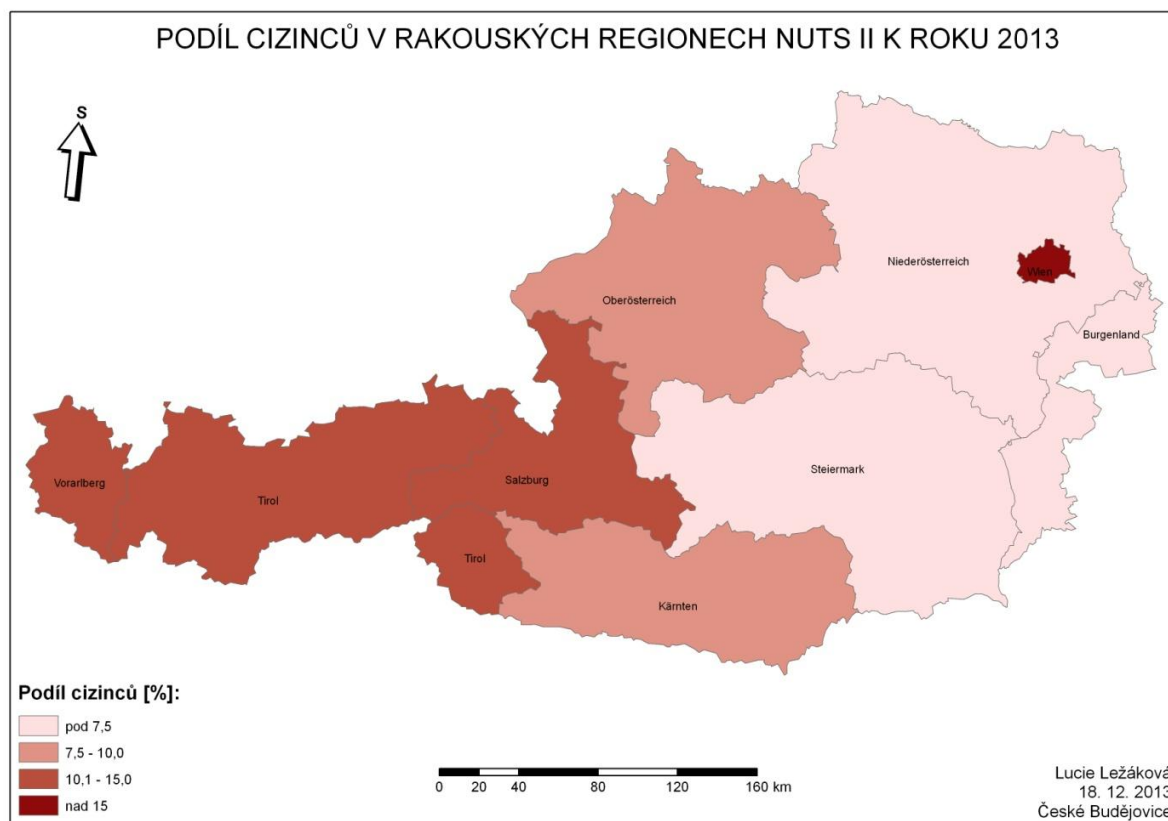
Zdroj: Statistik Austria (2013)

Religiozita označuje podíl věřících na celkovém počtu obyvatel daného regionu či státu. Mnoho států má podíl vyšší než 50 %, tedy nadpoloviční většina obyvatel dané země se hlásí k nějaké víře (katolické, protestantské, islámské či některé jiné). U islámských států se tato hodnota blíží až ke 100 %, naopak Česká republika je jedním z nejvíce ateistických států světa, podíl věřících zde činí kolem 30 %.

Z hlediska čísel žije nejvíce katolíků ve spolkových zemích Tyrolsko, kde hodnota dosahuje 83,4 % a ve Štýrsku, kde se ke katolicismu hlásí 81,3 %. Tyrolsko je alpská země a právě georeliéf dává tomuto regionu spíše venkovský ráz. A není tajemstvím, že venkovské obyvatelstvo obecně více inklinuje k víře. Ale není to jen o georeliéfu, ale také o povaze lidí a historickém kontextu. Geografická poloha Tyrolska, které sousedí s Itálií (kolébka křesťanství), přímo či nepřímo podporuje religiozitu oblasti. Nejnižší hodnoty vykazují Vídeň (49,2 %), což je dáno především

specifikem velkoměsta. Obecně velká města mají nižší podíl věřících. Zbývající rakouské regiony se pohybují mezi 70 – 80 %. Z toho plyne fakt, že Rakousko má poměrně vysoký podíl religiozity.

Obrázek 13: Podíl cizinců žijících v Rakousku v roce 2013

Zdroj: Statistik Austria (2013)

Etnický pohled na záležitost rozdílností jednotlivých rakouských regionů nabízí ukazatel **podílu cizinců** žijících ve zkoumané oblasti. Rozdíl mezi východními a západními regiony země je velice dobře viditelný. Nejvyšších hodnot logicky dosahuje Vídeň. Cizinci do Rakouska přichází především z východu, tudíž je i hlavní město prvním místem jejich směřování. Sídli zde velké stavební firmy, nabízející pracovní příležitosti, za kterými sem cizinci přicházejí především, dále zde sídlí cizinecké úřady, ambasády a jsou zde komunity mnohých národností. A vzhledem k tomu, jak cizinci důvěřují cizím lidem, pro radu si raději přijdou ke svým, k lidem pocházejícím ze stejné země, kteří se zde usadili dříve a už trochu vědí co a jak. Jednou z hlavních příčin migrace cizinců do střední a západní Evropy je myšlenka lepších životních podmínek, vyššího ekonomického standartu a mnohých dalších výhod, kterých ve své vlasti čerpat nemohou. Neusadí se tak v regionu, který sám pracuje na tom, aby zvýšil úroveň života v něm. Navíc alpské regiony, kde je cizinců, hned po Vídni, nejvíce, nabízí příležitostní a sezónní práce, které mohou pomoci jedincům při adaptaci na nové prostředí, dají jim možnost se trochu chytit a pak už to je jen na nich a jejich šikovnosti.

Tabulka 4: Hodnoty ostatních ukazatelů v jednotlivých regionech Rakouska

země ukazatelé [%]	Burgenland	Korutany	Štýrsko	Dolní Rakousy	Horní Rakousy	Vídeň	Salzburg	Tyrolsko	Voralberg
podíl cizinců [%], (2013)	6,5	7,6	7,5	7,4	8,9	23,4	13,3	11,9	13,8
parlamentní volby [%], (2013)	37,3	32,4	23,8	27,6	27,2	31,6	23	18,3	13,1
podíl věřících [%], (2001)	79,4	77,2	81,3	79,3	79,4	49,2	74,4	83,4	78

Zdroj: Statistik Austria (2013), Bundesministerium für Inneres(2013)

5.4 Faktorová analýza

Faktorová analýza navazuje na předchozí podkapitoly a pokouší se zevrubně popsat zjištěné skutečnosti a to i s využitím dalších vědeckých a kvantitativních metod. Aby bylo dosaženo co nejpřesnějšího a maximálně vypovídajícího výsledku, bude vypracována ve dvou variantách. Pro účely této práce byly využity pořadníková metoda (využívá pořadí hodnot jednotlivých ukazatelů) a metoda odchylky od mediánu.

Jako první je zpracována **metoda**, pracovně nazvaná jako **pořadníková** (podle formy zpracování dat), jejíž postup je jednodušší a výsledky jsou viditelnější i při pouhém pohledu na přiložené tabulky či mapové výstupy vyskytující se v předchozích podkapitolách, věnujících se jednotlivým vytýčeným kategoriím aspektů. Jak již bylo popsáno v metodice, byla vytvořena tabulka (č. 5), ve které jsou ukazatele seřazeny od nejzápadnější (1) po nejvýchodnější (9) hodnotu. Tato tabulka slouží především pro lepší přehlednost. Pořadníková metoda neřeší, jaké jsou rozdíly mezi jednotlivými ukazateli, v prvním kroku jde pouze o seřazení hodnot podle velikosti a poté přiřazení hodnoty 1-9 podle klíče uvedeného v metodice práce (kapitola 3.2.).

Tabulka 5: Pořadí regionů podle hodnot vybraných indikátorů

země	Burgenland	Korutany	Štýrsko	Dolní Rakousy	Horní Rakousy	Vídeň	Salzburg	Tyrolsko	Voralberg
celkový přírůstek	5	9	8	4	6	1	6	3	2
VŠ vzdělání	9	6	5	6	8	1	2	3	4
rozvodovost	5	6	4	2	9	1	8	7	3
podíl městského ob.	9	3	8	7	5	1	4	6	2
HDP/ 1 obyv.	9	7	6	8	5	1	2	4	3
nezaměstnanost	7	8	4	6	3	9	2	1	5
zaměstnanost v terciéru	9	4	6	5	8	1	2	3	7
průměrná mzda	3	6	7	2	4	1	8	9	5
hustota dálniční sítě	5	2	7	8	3	1	6	9	4
podíl cizinců	9	6	7	8	5	1	3	4	2
parlamentní volby	9	8	4	6	5	7	3	2	1
podíl věřících	6	3	8	5	6	1	2	9	4
celkové pořadí regionu	9	7	8	5	5	1	3	4	2

Zdroj: vlastní šetření

Dalším krokem je výpočet souborných indexů, které jsou v tabulce seřazeny vzestupně, viz tabulka č. 6. Přičemž nejnižší hodnota značí západní charakter regionu. Jako nejzápadnější region Rakouska vyšla jednoznačně Vídeň. Tento výsledek lze považovat za extrém, který se v práci objevil. Vídeňská metropole leží ve východní části země, ale tím, že se jedná o hlavní město, které bylo po několik staletí centrem několika říší a států, odehrávalo se zde mnoho důležitého a i dnes významem Vídeň předčí jiná města. Především ekonomicky Vídeň předčí ostatní regiony a je silně západně laděná. Otázka Vídně bude v práci blíže popsána v kapitole 6. Jako další regiony západního charakteru lze označit ještě Voralberg, Salzburg a Tyrolsko. Je otázkou, kde vymezit hranici mezi Východem a Západem v Rakousku. Mediánem souboru (z hlediska souborného indexu) jsou Korutany s hodnotou 5,99 a průměrem souboru je hodnota 5,47. Průměr těchto dvou hodnot je **5,73** a právě tato hodnota byla využita jako **hranice** oddělující regiony západního charakteru od těch východních. Navíc i hodnotou má region Korutany blíže k Dolním Rakousům nežli k Tyrolsku. Znamená to tedy, že Korutany jsou již v této práci brány jako východní region. Hranice duality v rámci Rakouska tedy s jednou výjimkou (Vídeň) ctí geografické rozdělení země

na Západ a východ. Jako regiony východního charakteru jsou vymezeny Horní a Dolní Rakousy, Korutany, Štýrsko a Burgenland. Regiony Štýrsko a Burgenland jsou již hodnotami souborného indexu vzdáleny vymezené hranici poměrně dost. Ba dokonce geograficky nejuvýchodnější spolková země, Burgenland, i svými hodnotami vyšla jednoznačně nejuvýchodněji. Spolková republika Burgenland měla v celé polovině ukazatelů hodnoty, které svým charakterem řadily tento region k Východu. Jediným aspektem, který svým pořadím vybočoval z řady, byla průměrná mzda. Avšak zde je nutné poukázat na skutečnost, že v tomto ukazateli nebyly rozdíly mezi jednotlivými regiony zrovna veliké.

Tabulka 6 : Dílčí indexy jednotlivých kategorií v regionech Rakouska

země	index sociální	index ekonomický	index pro ostatní	souborný index
Burgenland	9,25	6,60	8,00	2,14
Korutany	6,75	5,40	5,67	3,69
Štýrsko	8,25	6,00	6,33	4,53
Dolní Rakousy	6,50	5,80	6,33	5,58
Horní Rakousy	8,25	4,60	5,33	5,99
Vídeň	1,25	2,60	3,00	6,19
Salzburg	6,00	4,00	2,67	6,21
Tyrolsko	6,25	5,20	5,00	6,97
Voralberg	3,25	4,80	2,33	7,94

Zdroj: vlastní výpočty

Ve výsledku bylo území Rakouska rozděleno v poměru 4:5 ve prospěch Východu, podle hranice, která byla určena výše v textu. U některých ukazatelů to nebylo tak jednoznačné. Kdyby byla polarita území brána například pouze podle kategorie ekonomických ukazatelů, Tyrolsko by bylo součástí Východu. Právě proto, aby byly výsledky co nejkompaktnější, braly v potaz co nejvíce ukazatelů odlišného charakteru, bylo zvoleno kategorií více. Po zhodnocení všech ukazatelů a spočtení celkového indexu za všechny kategorie je výsledek právě takový. Hranici tvoří regiony Tyrolsko a Korutany, které mají společné hranice v jižní části země.

Metoda, využívající **odchylek od mediánu**, je založena více na matematických výpočtech. Blíže je vše popsáno v kapitole Metodika práce. Spočtený souborný index regionů je obsažen v tabulce č. 7. Přičemž platí klíč, kdy nejnižší hodnota značí nejuvýchodnější region, tedy ten, jenž je z hlediska ekonomického, sociálního ale i těch ostatních (politický, kulturní a etnický) nejzaostalejší v Rakousku. Hranice mezi Východem a Západem byla v tomto případě určena stejně

jako u předchozí metody. Byl spočten průměr z hodnot mediánu souboru, kterým je region Horní Rakousy s hodnotou 111,18, a průměru souboru, který byl vypočítán jako 119,79. **Hranicí** se stala **hodnota 115,53**. To ve výsledku znamená, že Rakousko je i v tomto případě rozděleno v poměru 4:5 ve prospěch Východu. Nejvýchodnějším a zároveň nejzaostalejším regionem Rakouské republiky vyšel Burgenland, což odpovídá i jeho geografické poloze. Jde však o náhled celkový, neboť nutno říci, že sociální index vyšel horší v regionu Korutany. V součtu však ten rozdíl nebyl takový, aby měl vliv na celkové pořadí. Korutany jsou druhým nejzaostalejším regionem zkoumaného území. Jen těmto dvěma regionům, vyšel index nižší než 100. Všechny ostatní rakouské regiony již měly hodnoty indexu vyšší. Vídeň se dokonce dostala přes index 200. Ale jak již bylo naznačeno v analýze této práce, tento region je v mnoha ukazatelích extrémem. Vyjma Vídně, byl jako druhý nejzápadnější a nejspělejší region shledán region Voralberg. I zde výsledek koresponduje s geografickou polohou v rámci celého Rakouska. Tuto pozici potvrzuje stoprocentně, neboť souborné indexy všech kategorií byly druhé nejvyšší hned po Vídni. I alpské země, geografickou polohou také na západě – Tyrolsko a Salzburg, vyšly touto metodou jako země vyspělejší se západním charakterem. Všechny další regiony jsou již přiřčleněny k Východnímu subregionu. I když Horní Rakousy již nemají daleko hodnotám hranice, která dělí právě východní a západní orientaci, ba dokonce v některých dílčích ukazatelích již západní hodnoty vykazuje (ekonomický index), ale stále se zde nachází oblasti, kde je prostor k vývoji a zlepšení. Dá se však předpokládat, že tento region půjde v budoucnu nahoru a hodnotami dožene dnešní západní regiony. Je zde velký potenciál k připojení se k Západu. Je zde jistý rozdíl v pořadí regionů při použití odchylek od mediánu (tabulka č. 7), oproti metodě předchozí, jež využívá pořadí regionů dle konkrétních hodnot ukazatelů (tabulka č. 6). Na celkový výsledek to však nemá žádný vliv. Ačkoli se liší pořadí, charakter regionu, ve smyslu západní či východní polarity, zůstává stejný.

Tabulka 7: Indexy jednotlivých kategorií v regionech Rakouska

země	index sociální	index ekonomický	index pro ostatní	souborný index
Burgenland	77,20	99,36	78,60	86,34
Korutany	74,98	111,00	89,63	92,31
Štýrsko	92,08	115,98	98,10	102,84
Dolní Rakousy	108,93	114,73	93,87	108,23
Horní Rakousy	100,35	127,61	99,97	111,18
Vídeň	209,65	213,37	161,57	201,52
Salzburg	106,38	131,50	123,67	119,88
Tyrolsko	118,98	125,74	120,40	121,96
Voralberg	134,98	131,60	136,17	133,86

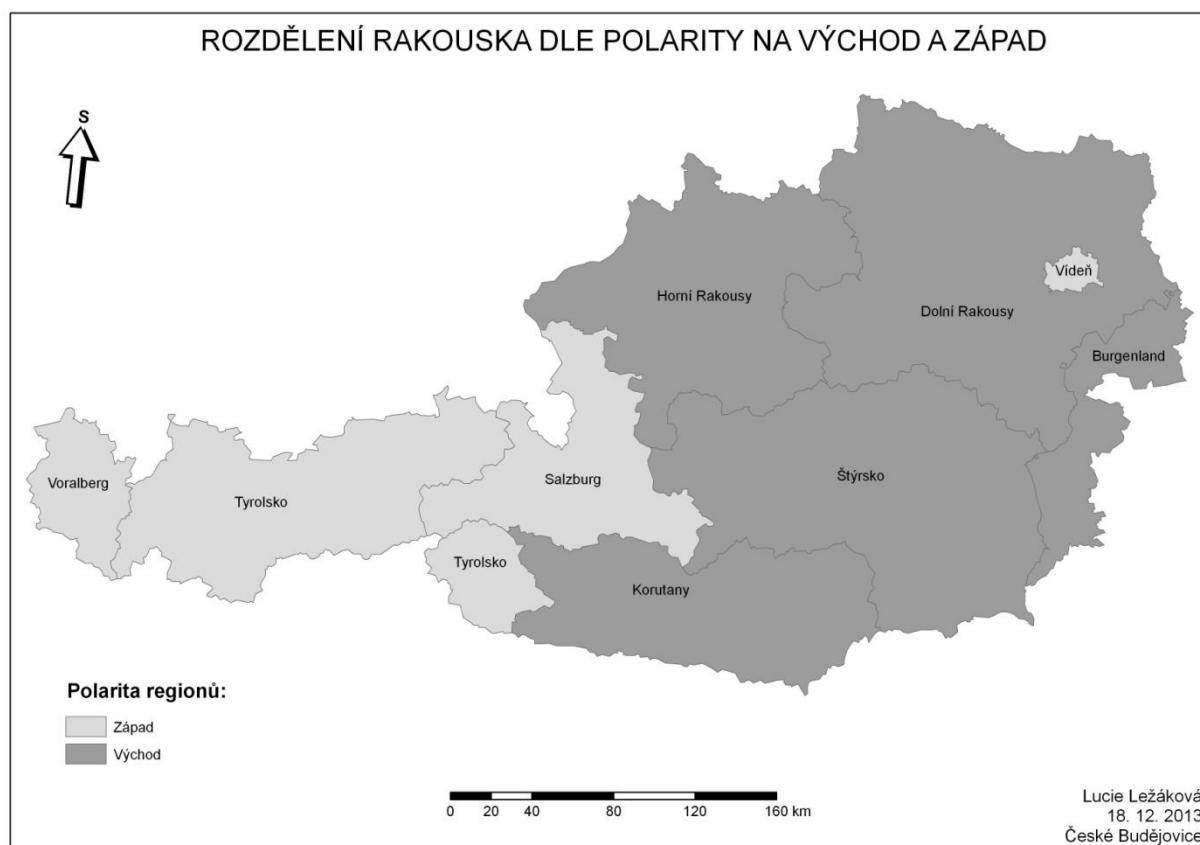
Zdroj: vlastní výpočty

6. SYNTÉZA ÚZEMNÍ POLARITY RAKOUSKA

Na základě předchozích kapitol a informací v nich obsažených, jsou v další části práce zhodnoceny rakouské regiony z pohledu polarity a detekován gradient, který regiony vykazují. Rakousko skutečně vykazuje jistě odlišnosti v rámci jednotlivých regionů, které lze generalizovat, a to je badatelská výzva této kapitoly. I zde však musí být splněna jistá posloupnost. Nejprve je hodnoceno území rakouského státu a Vídně, jejíž difference byly naznačeny již v předchozích kapitolách této práce. Jde především o zdůvodnění výsadního postavení Vídeňského regionu v rámci Rakouska, vysvětlení proč tento region navzdory své geografické poloze je z hlediska výsledků analýz této práce hodnocen jako nejvyspělejší a hodnotami nejzápadnějším regionem. Poté budou stanoveny determinanty, které ovlivňují územní polaritu Rakouska. Druhou polovinu této kapitoly pak tvoří hodnocení ukazatelů dle míry polarity, kterou v průběhu tohoto šetření prokázaly a jak moc výsledky ovlivnily. Děleny budou do tří skupin. Touto kapitolou bude územní polarita socioekonomické diferenciace podchycena v dostatečné míře pro potřeby této bakalářské práce a závěry s hodnocením stanovených hypotéz, cílů a shrnutím výsledků budou popsány v závěrečné kapitole.

Významným státem střední Evropy, v podobě jak ji známe dnes, je Rakousko. Důležitou roli hrál tento stát také v minulosti, dalo by se říci, že dějiny střeoevropského prostoru by se bez této země neodehrály tak, jak se dnes vyučují na školách. Vždyť Rakousko v dnešní podobě je nástupnickým státem Habsburské monarchie, později Rakouska-Uherska. Jednotlivé regiony byly připojovány postupně, některé oblasti tvoří jádro Rakouska od nepaměti (Horní a Dolní Rakousy), jiné se připojily (spolková země Burgenland je připojena po 1. světové válce) či byly odtrženy až ve 20. století (příkladem je Jižní Tyrolsko, které bylo přičleněno k Itálii po mírových smlouvách v Saint Germain a Trianonu v letech 1919, 1920). Na základě předchozí zevrubné analýzy je na místě pokusit se Rakousko rozdělit na dvě části, které by byly něčím odlišné. V této práci již bylo definováno, co je typické pro Východ v rámci Evropy, co pro Západ. Tyto hodnoty pak byly aplikovány na rakouské regiony a výsledkem je jejich dělení na dvě části v poměru 4:5 pro Východ. Dělení v tomto poměru potvrdily obě metody, jež byly v analytické části práce využity, ačkoli hranice mezi Východem a Západem není nepřekonatelně vzdálená. Jako regiony západního charakteru byly určeny Voralberg, Tyrolsko, Salzburg a Vídeň. Naopak východními zeměmi jsou Horní a Dolní Rakousy, Korutany, Štýrsko a Burgenland, který je nejvýchodnější jak geograficky, tak podle výsledků analýz této práce. Tato zjištění jsou znázorněna v přiložené mapě (obrázek 14).

Obrázek 14: Východo-západní polarita Rakouského státu

Zdroj:vlastní šetření

Vídeňský region je v mnohém odlišný od těch ostatních, jde o rakouskou „anomálii“. Tato spolková republika je fakticky tvořena pouze samotným městem a jeho nejbližším zázemím, stejně jako Praha u nás, konkrétně je Vídeň tvořena 23 okresy a zaujímá rozlohu 415 km². Žije zde přes 1,7 milionu obyvatel. Vídeň dlouhodobě měla dominantní a vůdčí postavení v rámci Rakouska (dnes), ale stejného postavení mohla využívat i v minulosti, kdy byla centrem středoevropské Habsburské monarchie. Jedná se o evropsky velmi významné město. Díky neutralitě země jsou zde sídla mnoha mezinárodních organizací, například Organizace OSN pro průmyslový rozvoj (UNIDO), Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC), Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) a další.

Z geografického hlediska, především z hlediska polohy, by měla Vídeň být řazena k Východu. Avšak jsou to především specifika velkoměsta, význam této metropole, který dává hodnotám některých zkoumaných ukazatelů hodnoty charakteristické pro Západ. Stejně jako je pro tuto metropoli typická vysoká zaměstnanost v terciéru, charakteristika vyspělého Západu, tak je dalším typickým rysem vysoká nezaměstnanost příznačná pro regiony východního charakteru. Navzdory poloze a s ohledem na povahu hodnot ekonomických, sociálních, ale i dalších ukazatelů inklinuje Vídeň k západnímu subregionu. Na mapě (obrázek 14) to vypadá jako malý ostrůvek,

který je obklopen hodnotami východní „zaostávající“ Evropy. Dalo by se to přirovnat k jazykovým ostrovům, které se nacházely v Čechách ještě po vyhlášení samostatného Československa na počátku 20. století.

Význam Vídně v rámci země je nepopíratelný, což bylo potvrzeno také v analytické části práce hodnotami vybraných ukazatelů. Konkrétní čísla byla již rozebrána výše, ale zde je na místě shrnout ukazatele vykazující výrazné hodnoty (extrémy) a nějakým způsobem na sebe v rámci Rakouska upozorňující. V otázce sociálních aspektů (celkový přírůstek, rozvodovost, podíl VŠ vzdělaných obyvatel, podíl obyvatelstva ve městech nad 5 000 obyvatel) vykazuje Vídeň nejvyšší hodnoty. S ohledem na význam vybraných ukazatelů a skutečností, že Vídeň je hlavní město, není to nijak překvapivé. Stejná situace platí také u ekonomických aspektů (hrubý domácí produkt na obyvatele, průměrná mzda, nezaměstnanost, hustota dálniční sítě, zaměstnanost v terciéru). Specifika velkoměsta, a zvláště pak význam Vídně jako hlavního města, jsou nesporné. Kumulace sídel mnoha významných nadnárodních firem a institucí, vysoká koncentrace lidí produktivního věku, poměrně malý územní rozsah Vídeňského regionu spolu s nutností dopravního spojení mezinárodního charakteru, to vše a ještě mnohem více se podílí na vysoké úrovni a významu města a pozvedává to ekonomické i sociální aspekty regionu. Nízký podíl věřících a vysoký podíl cizinců žijících na území této spolkové země tyto názory jen potvrzují.

6.1 Hlavní determinanty územní polaritý státu

Obecně lze určit několik hlavních determinantů, které mají na územní polaritě v Rakousku značný podíl. Jako velmi výrazný determinant, a do střední Evropy silně zasahující, se projevila západovýchodní **dualita Evropy**. Existence dvou (či více) subregionů, vykazující odlišné hodnoty v ukazatelích vybraných kategorií značnou měrou ovlivňují význam, vývoj a postavení střeoevropských států. Působí to nejenom na stát jako celek, ale také na jednotlivé regiony uvnitř země. Především regiony příhraničních oblastí jsou ovlivněny tím, jaký region, kterého státu (především z hlediska ekonomické a sociální vyspělosti) je partnerem pro obchod a další spolupráci z této polohy vyplývající.

Z hlediska **hraničního efektu** a kontaktu s okolními státy a regiony hraje velkou roli také poloha oblasti, které je přezdíváno „modrý banán“. Co tento pojem znamená, a které oblasti zahrnuje, bylo vysvětleno v kapitole teoretických východisek práce (konkrétně v podkapitole 2.2). Dnes se již dá říci, že tato oblast zasahuje i do západní části rakouského státu, čímž výrazně roste i úroveň regionů, které se zde nachází. Tyto regiony mohou čerpat jistých výhod, které z toho plynou (větší hospodářská vyspělost a rychlejší rozvoj oblasti). Nejde pouze o dílčí regiony, ale

také celá západní část Rakouska může obchodovat a spolupracovat s oblastmi, které přímo náleží k „modrému banánu“ a na to lze z dlouhodobějšího hlediska pohlížet jako na ohromnou výhodu.

Georeliéf je silným určujícím prvkem pro rozdělení Rakouska na západní alpské země, východní země a Vídeň. Nutno podotknout, že z hlediska velikosti co se počtu obyvatel týká, nachází se šest z deseti největších Rakouských měst ve východní části Rakouska, celých 75 % obyvatel žijících právě ve východních regionech, což je neodmyslitelně spjato právě s georeliéfem země. Horský charakter západních regionů měl i v minulosti velký vliv, především v záležitostech osídlování, rozvoji dopravy a hospodářství. Až do poloviny 20. století bylo západní Rakousko považováno spíše za zaostávající periferii, což potvrzuje ve svém příspěvku také Nováček (2013). Tento stav se postupně měnil a nakonec zcela otočil po druhé světové válce. Georeliéf je silně určujícím prvkem hustoty dopravní infrastruktury, která vykazuje tak trochu netypické výsledky. Západní regiony obecně mají vykazovat vysokou hustotu dopravních sítí, což se však v Rakousku příliš nepotvrzuje. Silniční a železniční sítě byly vedeny především údolími západního a severozápadního Rakouska. Jak bylo napsáno již dříve, povrch západních regionů je z většiny tvořen právě Alpským pohořím, což s sebou nese i jisté problémy při výstavbě nových komunikací. V dnešní moderní době již ani vysoká alpská pohoří nejsou úplně nepřekonatelnou překážkou. Příkladem dálnice, vedoucí právě přes Alpy, je komunikace spojující Německo, Rakousko a Itálii, a to skrze Brennerský průsmyk. Zde byla překážka georeliéfu překonána dlouhým tunelem. Dnes jsou budovány ve velkém právě tunely a další stavby, které mají zprůjezdnit dříve nepřístupné lokality. Dá se tedy konstatovat, že i hustota dopravních sítí se postupně mění. Dalším ukazatelem, který je georeliéfem výrazněji ovlivňován, je podíl městského obyvatelstva. Města mohou vznikat pouze v místech pro osídlení vhodných, bylo nemyslitelné (především v minulosti) vybudovat město kdekoli. Fakt členitosti povrchu Rakouska spolu s historií, tuto skutečnost vysvětlují. Vzhledem k tomu, že v době, kdy osady a města začala vznikat, byly Alpy lidem čímsi záhadným a děsivým, navíc to byly špatně dostupné části země, osídlování probíhalo spíše v nížinatých oblastech dnešního východního Rakouska. Také do poloviny 20. století byly východní regiony v centru veškerého dění, nacházelo se zde centrum Habsburské říše, Vídeň.

Právě **historický vývoj země** je neodmyslitelným determinantem, který má svůj význam. Nelze opominout, že historické události odehrávající se na tomto území nebo alespoň týkajících se státních útvarů, jež se zde nacházely, vždy s sebou nesly vysoký stupeň důležitosti a to se nemění ani v dnešní moderní době. Historie země byla stručně popsána v kapitole 4.2, která se věnovala právě historickému kontinuu ve spojitosti s jistými diferencemi mezi východními a západními regiony. Avšak možná tím nejvýraznějším determinantem, z hlediska historického, je poválečné období. V událostech 2. světové války a dění, které potom následovalo, lze spatřovat počátek

procesu, jenž měl za následek skutečnost, že východní země, které byly po dlouhou dobu těmi rozvinutějšími rakouskými regiony, najednou začaly oproti Západu ztrácet. Jejich úroveň neklesala, šlo spíše o stagnaci, zatímco západní regiony šly ve vývoji velmi rychle nahoru a brzy východní regiony dohnaly a zanedlouho i překonaly. Právě toto je doba, kdy se úroveň západu a východu rakouských zemí otočila. Rakousko bylo do roku 1955 rozděleno mezi dva nepřátelené bloky, což s sebou neslo i jisté problémy. Politika východního a západního bloku byla odlišná. Zatímco se Západ snažil řešit konflikty a problémy mírovou cestou zapojením mezinárodní organizace, Východ měl jiný postup, bezpečnost chtěl zajistit vměšováním se do vnitřní politiky států. Tento odlišný postoj měl vliv na vzájemné vztahy. Bloky spíše zbrojily proti sobě a snažily se toho druhého oslabit. Proto i poválečný vývoj Rakouska probíhal pod taktovkou dvou různých „aliancí“. Západní mocnosti se snažily oživit rakouské regiony a ekonomiku, které silně utrpěly válečnými i poválečnými poměry, jež byly v Evropě nastoleny. Západní regiony přijaly Marshallův plán, a to byl počátek velkého hospodářského a ekonomického rozvoje, začaly využívat potenciál alpského pohoří. Naopak východní regiony byly ovládány Sovětským svazem a také hospodářství, ekonomika a další odvětví byla zaměřena především na východní Evropu. Již před válkou byl rozdíl mezi státy východní a západní Evropy. V Rakousku se to silněji projevuje právě s okupací a dělením Rakouska, které skončilo vyhlášením neutrality a odchodem Rudé armády z východní části země. Rakousko se velmi rychle začlenilo do západních organizací nevojenského charakteru (mimo jiné v roce 1995 se stává členem Evropské unie). Dodnes není země členem Severoatlantické aliance a vystupuje jako neutrální stát.

Rakousko leží mezi západní a východní Evropou a má tak velmi výhodné postavení pro **mezinárodní obchod**. Nejvýraznějším obchodním partnerem je Německo (asi 40 %), následovány dalšími státy sousedícími s Rakouskem – Itálie, Švýcarsko. Obchod také využívá vodní dopravu na Dunaji, která spojuje Rakousko s Německem a Černým mořem, kdy největšími přístavy jsou Vídeň a Linz. Navíc vojenská a politická neutralita rozšiřuje zemi obzory (není členem NATO). Rakousko se může opřít o velmi bohatou a silnou historickou tradici, z čehož mlže čerpat dodnes. Ve 20. století však tuto zemi postihlo několik hlubokých „ran“. Nejprve došlo s koncem 1. světové války k rozpadu Rakousko – Uherského soustátí, kdy ve středoevropském prostoru vyhlásilo postupně samostatnost několik „nástupnických“ států (Československo, Maďarsko, Rakousko...). Další ranou byla expanze Německa, která v roce 1938 zasáhla také Rakousko, následována druhou světovou válkou. Následně bylo Rakousko rozděleno mezi východní a západní blok, Rakousko procházelo dvojím vývojem. Zatímco západní regiony měly volnost a podporu západních mocností, které do těchto regionů investovaly nemalé finanční prostředky, aby to tu pozvedly. Šlo o investice do dopravní infrastruktury, přerod z agrárního charakteru na zemi s vysoce rozvinutým průmyslem a

službami. **Ekonomika** západních regionů výrazným způsobem stoupala a dodnes je tento rozdíl mezi východem a západem Rakouska viditelný. Naopak východní regiony byly pod kontrolou SSSR, který výrazným způsobem zasahoval do státních záležitostí, omezoval svobodu trhu, politiky i průmyslové výroby. Tyto regiony byly vlastně začleněny do Východního bloku a to s sebou neslo všechny výhody/nevýhody tohoto stavu. Finančnictví v Rakousku je výrazným způsobem kontrolováno a řízeno státem i dnes, s čímž souvisí i dohled nad hodnotou inflace a nezaměstnanosti v zemi. Rakouské regiony, především alpské země, vykazují velmi výrazný podíl příjmů z **cestovního ruchu a turistiky** na hrubém domácím produktu. Ba dokonce patří tyto hodnoty mezi nejvyšší v Evropě, pohybují se kolem 9 %. Rakousko ročně navštíví na 20 milionů turistů, především jde o letní a zimní období strávené v Alpách, ale také historická jádra mnohých měst a další kulturní, historické a jiné památky.

6.2 Kategorizace ukazatelů dle míry polarity

Výsledky předchozího bádání je nutné ještě uspořádat. K závěrečnému hodnocení ukazatelů (které a jak moc určují míru diferenciací) jsou využity odchylky od mediánu, které byly využity již v kapitole 5.4. Na základě toho jsou vytvořeny tři kategorie, které se vymezují dle míry polarity, kterou dané ukazatele vykazují - vysoká, středně nízká a zanedbatelná. V kategorii vysoké míry polarity jsou ukazatele, kteří se velmi výrazně podílí na celkovém gradientu, jasně vymezují rozdělení uvnitř státu. Středně nízká polarita je skupina ukazatelů, jež u některých regionů polaritu vykazují, u jiných však nikoli. Třetí a poslední kategorii tvoří ukazatele, u kterých se o polaritě v podstatě ani mluvit nedá.

Skupina ukazatelů, vykazující **vysokou míru polaritu**, jednoznačně určuje trend, který je v Rakousku v rámci daných hodnot nastolen. Daly by se vytvořit dvě různé podskupiny. První skupina je reprezentována ukazateli, jež na základě svých hodnot příkladně rozdělují zemi na východní a západní regiony. Přičemž je dodržen klíč určování západních a východních hodnot, jak byl popsán již v metodice práce (3. kapitola). V Rakousku mají spolkové země na západě skutečně nižší hodnoty nezaměstnanosti, vysoký podíl hrubého domácího produktu na obyvatele, vyšší podíl cizinců a vysokoškolsky vzdělaných lidí ve struktuře obyvatelstva, ale také politické preference v regionech vykazují vysokou míru polaritu. Právě tyto aspekty ostře vymezují hranici mezi východem a západem Evropy uvnitř Rakouska. Regiony mají v těchto aspektech jednoznačně určeno, kam se svými hodnotami řadí, zda mají charakter vyspělého, ekonomicky silnějšího Západu nebo zaostávajícího Východu. I z hlediska politických preferencí jednotlivých stran je zde viditelné profilování a inklinace určitému politickému myšlenkovému směru. Avšak pak je tu druhá skupina ukazatelů, kterou zastupují ukazatele - hustota dálniční sítě a rozvodovost. Tyto

ukazatelé také vykazují diferenciaci z hlediska územní polariry, avšak zcela opačnou než se předpokládá. To znamená, že ačkoli je vyšší hustota dálničních sítí typická pro západní regiony, v Rakousku to není tak úplně dodrženo. Především spolková země Tyrolsko je výrazně ovlivněna georeliéfem, který má značný vliv v otázce výstavby dopravní infrastruktury. V otázce rozvodovosti je to obdobné. Nižší rozvodovost, která provází rakouské západní regiony, je obecně typická pro evropský subregion Východ. Ačkoli však jsou hodnoty viditelně odlišné od obecně očekávaného, stejně lze označit tato čísla jako prokazující vysokou míru polariry na území Rakouska.

Ne každý ukazatel, který byl v práci využit, měl jednoznačné výsledky. Tato skupina nevykazuje regionální rozdíly, na základě kterých lze určit jednoznačně územní polaritu regionů. Nepatří sem ani ukazatele, u nichž jsou rozdíly mezi regiony nepatrné, až zanedbatelné. Ani to není záležitost této skupiny. Kategorie **středně nízké polariry ukazatelů** zahrnuje indikátory zaměstnanost v terciéru, celkový přírůstek obyvatelstva za období 2001-2011 či podíl městského obyvatelstva žijících ve městech s více než 5 000 obyvateli. Lze říci, že všechny ukazatele této kategorie mají totožný klíč. Vyšší hodnoty indikují západní charakter regionu. Obecně lze u této skupiny konstatovat, že ve všech ukazatelích se najdou regiony, které mají právě tu hodnotu, kterou mít mají, ale pak jsou tu regiony, které mají hodnoty opačné nebo hodnoty pohybující se kolem mediánu, což prakticky znamená, že takový ukazatel o ničem nevyovídá. A když už lze nějakou disparitu definovat, nejde o nic zásadního. Zaměstnanost v terciéru sice vykazuje dva extrémy, jedním je Vídeň, kde je ve službách zaměstnáno téměř 87 % obyvatel, druhým je spolková země Burgenland, která je pod hranicí 50 %. V Burgenlandu je však silné zastoupení zemědělského sektoru, který zaměstnává 5,66 % všech zaměstnaných v regionu. Ostatní spolkové země se vměstnaly do rozmezí 8 %. Aspekt celkového přírůstku obyvatel také není úplně jednoznačný. Hodnoty regionů jsou obecně velmi nízké, skoro se nabízí říci zanedbatelné, ale není to tak úplně správně. Při bližším zkoumání hodnot lze konstatovat, že jisté diferenciacie se zde objevují. Není to však natolik výrazné, aby se to dalo označit jako vysoká míra polariry. Některé regiony svoji pozici vykázanými hodnotami upevňují, jiné však nikoli. I podíl obyvatel žijících ve městech nad 5 000 obyvatel byl zařazen do této kategorie. Tento ukazatel vykazuje dva extrémy – Burgenland a Vídeň. Zatímco v Burgenlandu žije pouze 14 % obyvatel ve městech s více než 5 000 obyvateli, spolková země Vídeň má hodnotu 100 %. Důvodem je skutečnost, že zatímco Burgenland je zemědělsky orientovaný region, který se fakticky k Rakousku připojil až ve 20. století (1921) odtržením od Maďarska. Tento region je periferií v rámci země a bylo tomu tak i v minulosti. Jedním z důvodů byla právě sounáležitost s Maďarskem. Extrém Vídeň lze vysvětlit

velmi jednoduše – je to region tvořený jen touto metropolí a jejím nejbližším zázemím, tudíž všichni obyvatelé splňují podmínku hranice 5 000 obyvatel.

Poslední skupinu ukazatelů, které byly pro tuto práci vybrány a s kterými bylo pracováno, tvoří aspekty, u nichž nelze určit výrazné územní diference. Zástupci kategorie **zanedbatelné míry polarity** jsou podíl věřících (římských katolíků) a průměrná mzda. Druhý jmenovaný vykazuje spíše polaritu severo – jižní. Nejvyšší průměrné mzdy zaznamenávají regiony na severu Rakouska – Horní a Dolní Rakousy, Vídeň, Burgenland a ze západních regionů tu nechybí Voralberg. Přičemž spolkové země Horní a Dolní Rakousy mají větší zastoupení průmyslových závodů, takže skutečnost vyšších platů zde není zase tak překvapující, a vysoké průměrné mzdy v hlavním městě snad ani není třeba hlouběji rozebírat. Nutno však zmínit skutečnost, že rozdíly v platech nejsou nijak markantní. Právě proto byl tento ukazatel zahrnut právě do této kategorie. Aspekt religiozity je hodnocen jako ukazatel kulturního charakteru. Po opomenutí Vídeňské metropole jsou rozdíly mezi nejnižším a nejvyšším podílem věřících jen asi 10 %. Dá se říci, že je to minimální rozdíl, přičemž hrají velkou roli velikosti a charakter jednotlivých regionů. I to bylo menší komplikací při tvorbě mapového výstupu (Obrázek 12), kdy problémem bylo především vymezení intervalů. Nakonec se to však podařilo a vznikla mapa, která zachycuje i tyto malé niance. Na druhou stranu, katolicismus a náboženství jako takové, má v této zemi velmi hlubokou minulost a kořeny jsou zapuštěny hluboko. Proto není překvapivá míra religiozity, která v Rakousku je. Rakousko v porovnání s jinými státy střední Evropy není považováno za téměř ateistickou (Česká republika) ani není státem tak silně věřícím a přesvědčeným jakým je v tomto prostoru Polsko. Rakouský průměr dosahuje téměř 76 %, což je vysoké číslo. Tudíž ani hodnoty jednotlivých regionů, jež se pohybují blízko této hranice (výjimku tvoří Vídeň), nejsou z hlediska míry polarity výrazně zajímavé.

7. ZÁVĚR

Vnímání středoevropského prostoru se v průběhu dějin měnilo, objevovaly se různé způsoby a názory. Střední Evropa byla někdy vnímána jako součást západní Evropy, jindy inklinovala k východní Evropě. Mnozí autoři, například Křen (2005), Wandycz (2004) a další, ji vnímají jako svébytný region, přechodové pásmo mezi dvěma subregiony. Tato práce se snažila podchytit západo-východní diferenciaci středoevropského prostoru na příkladu Rakouska, dále popsat a zdůvodnit determinanty této skutečnosti a charakterizovat současnou pozici a stav jednotlivých regionů. Využity byly komplexně zvolené ukazatele, které měly podchytit rozdílnosti za použití různých aspektů, konkrétně ekonomických, sociálních a ostatních (etnické, politické, kulturní).

Nejprve byly vytýčeny cíle a hypotézy, se kterými do bádání autorka vstupovala, poté byla podchycena teoretická východiska a další podklady potřebné pro určení metodiky, následnou analýzu a syntézu šetření a to skrze nastudovanou literaturu a různé statistické a jiné zdroje (podrobněji popsáno v kapitole 2. - teoretická východiska práce). Vytýčené cíle z úvodu práce vlastně vytvořily jakousi kostru celé práce, na kterou se poté nabalovaly další poznatky a podněty, které byly v práci využity, čímž byl rozsah práce postupně navyšován až do současné podoby.

Cílem práce bylo především sledování územní polarizace socioekonomické diferenciaci Rakouska. Jádro problematiky je obsaženo v 5. kapitole, kde jsou analyzovány hodnoty jednotlivých ukazatelů, které slouží jako indikátory územní polarizace Rakouska a podklad pro následnou syntézu. Výstupem této části práce byly souborné mapy, které výsledky regionů převedly do přehledné grafické podoby. Bylo zjištěno, že nejvyšší podíl na územní polaritě státu mají ekonomické a sociální faktory, kterým byla také v práci přikládána vyšší váha důležitosti, čímž měla být dominantní pozice ještě upevněna.

Dalším cílem bylo určení míry gradientu, jež vybrané ukazatele vykazovaly. Na základě zjištěných údajů byly hodnoty kategorizovány do tří dílčích skupin. Vysokou míru polarizace zastupovaly indikátory: hrubý domácí produkt na obyvatele, podíl cizinců, politické preference a další. Právě tyto ukazatele se ukázaly být velmi významnými v rámci jednotlivých regionů, rozdíly byly viditelné a jednoduše zdůvodnitelné. Obecně lze konstatovat, že východo-západní gradient těchto ukazatelů je velmi silný. Lze to aplikovat obecně na celou Evropu, kdy západní Evropa představuje vysoké hodnoty HDP na obyvatele, žijí zde početné skupiny cizinců a také politické myšlení je spíše pravicové. Naproti tomu ve východní Evropě je život více

konzervativní, žije zde menší počet cizinců a to i díky uzavřenosti států, silné pozice náboženství. Uvedená část Evropy má spíše tranzitní charakter, cizinci většinou těmito státy jen prochází cestou na Západ. Druhou skupinu středně nízké polarity reprezentovaly ukazatele: zaměstnanost v terciéru, celkový přírůstek obyvatelstva za období 2001-2011 a podíl městského obyvatelstva žijících ve městech s více než 5 000 obyvateli. Zde se gradient neprojevuje v tak výrazné míře. Obecně lze říci, že v těchto ukazatelích byla polarita detekována jen u některých regionů. Poslední skupinu tvoří indikátory vyjadřující zanedbatelnou míru polarity, konkrétně se jedná o ukazatele průměrné mzdy a podílu věřících (římští katolíci), vykazující jen minimální rozdíly mezi jednotlivými hodnotami.

V úvodu byly stanoveny hypotézy, které tato práce měla potvrdit nebo vyvrátit. První hypotéza vycházela z teoretického předpokladu tradiční povahy prostoru střední Evropy jako historického přechodového pásma mezi vyspělým Západem a zaostalejším Východem (Křen 2005, Nováček 2012). Tento předpoklad se může projevit jistými rozdíly mezi jednotlivými rakouskými regiony, což zjištěné výsledky práce ve skutečnosti potvrzují. Na základě faktorové analýzy vybraných ukazatelů byly vytvořeny souborné indexy jednotlivých skupin (viz tabulky 6 a 7 v kapitole 5.4). Na základě takto vyčíslených hodnot, bylo Rakousko rozděleno na východní a západní část, přičemž regiony měly charakter té části, které příslušely. Také další hypotéza, jež tvrdí, že hodnoty určitých ukazatelů (dopravní sítě, sídla) budou silně determinovány přírodními faktory (jedná se především o alpské pohoří), byla prokázána. U ukazatelů hustoty dálniční sítě v rakouských regionech, stejně jako u podílu městského obyvatelstva se projevil silný vliv georeliéfu. Alpské pohoří omezuje výstavbu dálničních sítí především v alpských částech Rakouska (hlavně spolkovou zemi Tyrolsko), jež navzdory ekonomické i sociální vyspělosti v hodnotách hustoty dopravní infrastruktury na západní Evropu spíše ztrácí. Podobnou situaci lze spatřovat i v podílu městského obyvatelstva žijícího ve městech nad 5 000 obyvatel, který byl georeliéfem determinován ve smyslu nižšího výskytu takto velkých sídel v alpské části Rakouska.

Také v pořadí třetí hypotézu se podařilo úspěšně prokázat. Podíl hrubého domácího produktu na obyvatele vykazuje skutečně západovýchodní gradient. Tento ukazatel je v práci hodnocen jako indikátor s vysokou mírou polarity. V regionech ležících v západní části země jsou dobře patrné nadprůměrné hodnoty ekonomických ukazatelů, kdy údaje vyspělých spolkových zemí převyšují východní regiony Rakouska, s výjimkou Vídně, která má velmi specifické postavení. Tento region (spolková země), jež je zároveň hlavním městem, však není výjimkou jen u tohoto ukazatele. Obecně se dá konstatovat, že Vídeň v hodnotách jednotlivých indikátorů prokázala hodnoty typické pro Západ. Geograficky náleží na východ,

avšak hodnotami je součástí vyspělého Západu. Tato skutečnost potvrzuje jednu z dalších hypotéz týkající se specifického postavení Vídně, jež byla v práci definována. I poslední hypotézu, která definuje významné determinanty na území Rakouska jako georeliéf, historický vývoj a ekonomickou vyspělost regionů. Těmto faktorům je věnována celá jedna podkapitola práce (6.1), kde jsou popsány detailněji. Kromě determinantů podchycených ve vstupní hypotéze této bakalářské práce, hodnoty jednotlivých regionů ovlivňuje také jejich samotná poloha, konkrétně příhraniční kontakt s okolními zeměmi, blízkost oblasti označované názvem „modrý banán“ a v neposlední řadě také samotný dualitní charakter Evropy.

Na závěr je vhodné říci, že tato bakalářská práce sledovala územní polaritu Rakouska za pomoci prostorové analýzy vybraných ukazatelů. Tato skutečnost může být jakýmsi vodítkem k pochopení polarizace evropského prostoru za pomoci konkrétního příkladu regionů jednoho konkrétního státu střední Evropy. Analýza a syntéza pracuje s vybranými ukazateli, ale není to definitivní. Hodnoty těchto ukazatelů jsou proměnlivé a dnešní výsledky za pár let již nemusí být aktuální. Na tuto práci by se dalo v budoucnu navázat nejenom rozšířením počtu ukazatelů či aktualizováním dat. V případě lepší dostupnosti statistických údajů by bylo více vypovídající, z hlediska územní polarity, detailnější zkoumání administrativně menších územních jednotek, což nebylo v době vzniku této práce možné.

8. LITERATURA A ZDROJE

- BÉREND, I. T., RÁNKI, G. (1974): *Economic Development in East-Central Europe in the 19th and 20th Centuries*. Columbia University Press, New York – London, 402 s.
- BLAŽEK, J, UHLÍŘ, D. (2011): *Teorie regionálního rozvoje*. Karolinum, 344 s.
- DAVIES, N. (2007): *Europa miedzy wschodem a zachodem*. Znak, Kraków, 351 s.
- R. J.W. Evans (2003): *Vznik Habsburské monarchie 1500 – 1700*, Praha, s.
- GURŇÁK, D. (2007): *Vývoj politickej mapy stredovýchodnej a juhovýchodnej Európy – historickogeografická analýza*. KartPrint, Bratislava, 208 s. + CD-ROM.
- HAGGETT, P. (1983): *Geography: A Modern Synthesis*. Harper&Row Publishers, New York, 620 s.
- HALECKI, O. (2000): *Historia Europy – jej granice i podzialy*. Lublin, 186 s.
- HAMPL, M. (2005): *Sociogeografická regionalizace, metropolizace a změny vztahové organizace*. In: Hampl, M.: *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. Praha: PŘF UK, s. 77- 101.
- HAVLÍČEK, T., CHROMÝ, P. (2001): *Příspěvek k teorii polarizovaného vývoje území se zaměřením na periferní oblasti*. *Geografie – Sborník ČGS*, 106, č. 1, s. 1–11.
- HAVLÍČEK, T., JANČÁK, V., CHROMÝ, P., MARADA, M. (2005): *Vybrané teoreticko-metodologické aspekty a trendy geografického výzkumu periferních oblastí*. In: Novotná, M. (ed.): *Problémy periferních oblastí*, KSGRR PŘ UK, Praha, s. 6–24.
- HORSKÁ, P. – MAUR, E. – MUSIL, J. (2002): *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropy, Paseka, Litomyšl*, 352 s.
- JORDAN, T. G. (1996): *The European Culture Area*. HarperCollins College Publishers, New York, 428 s.
- KREJČÍ, O. (2000): *Geopolitika středoevropského prostoru. Horizonty zahraniční politiky České republiky a Slovenské republiky*. Ekopress, Praha, 319 s. (2. vydání 2010).
- KŘEN, J. (2005): *Dvě století střední Evropy*. Argo, Praha, 1109 s.
- MADDISON, A. (2002): *The world Economy: A Millenial Perspective*. OECD – Development Centre Studies, Paris, 383 s.
- MAGOCSI, P. R. (2002): *Historical Atlas of Central Europe*. University of Washington Press, Seattle, 274 s.
- MICHALSKI, T. (2005): *The Geographical Aspects of the Transformation Process in Central and East-Central Europe*. Bernardinum, Gdynia, 235 s.

NOVÁČEK, A. (2012): Historical-geographical Aspects of Duality in Europe. *Historická geografie*, 38, č. 1, HÚ AV ČR, Praha, s. 185-203.

NOVÁČEK, A. (2012): Dualita Evropy: historickogeografická analýza. Nakladatelství ČGS – edice Geographica, Praha.

NOVÁČEK, A. (2013): Historical-Geographical Determinants of the Origin of the west-east territorial disparities in the Central European Countries. *Rukopis*. České Budějovice, 33 s.

POSOVÁ, D., SÝKORA (2011): Urbanizace a suburbanizace v městských regionech Prahy a Vídně: strukturální rozdíly v podmínkách odlišných politicko-ekonomických režimů. *Geografie* 116, č. 3, s. 276 – 299.

POSOVÁ, D., SÝKORA, L. (2011) Praha a Vídeň: rozdíly ve formování metropolitních regionů a jejich příčiny. In: *Geografie pro život ve 21. století: Sborník příspěvků z XXII. sjezdu České geografické společnosti pořádaného Ostravskou univerzitou v Ostravě 31. srpna – 3. září 2010*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 699-706.

PURŠ, J. (1973): Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce. Academia, Praha, 733 s.

RUPNIK, J. (1992): Jiná Evropa. Prostor, Praha, 352 s.

SÝKORA, L., MULÍČEK, O. (2009) The micro-regional nature of functional urban areas (FUAs): lessons from the analysis of Czech urban and regional system. *Urban Research and Practice* 2 (3), 287-307.

SZÜCS, J. (2001): Tri historické regióny Európy. Kalligram, Bratislava, 131 s.

TOUŠEK, V., KUNC, J., VYSTOUPIL, J. a kolektiv (2008): Ekonomická a sociální geografie. 1. vydání. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, Plzeň, 411 s.

VEBER, V. a kol. (2002): Dějiny Rakouska. Lidové noviny, Praha, 727 s.

WALLERSTEIN, I. (1979): *The Capitalist World-Economy*. Cambridge, MA, Cambridge University Press.

WANDYCYZ P. S. (2004): Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti. Academia, Praha, 302 s.

ZWETTLER, O. (1992): *Historická geografie světa I.: Evropa (5.–17. století)*. Masarykova Univerzita, Brno, 227 s.

Internetové zdroje

OSN (2014): Rozvojový program OSN, www.undp.org [24.2. 2014]

Vienna City Administration (2014): Wien, <http://www.wien.gv.at/english/> [24.2. 2014]

Landes-Medienzentrum Salzburg (2013): Salzburg, www.salzburg.gv.at [24.11. 2013]

- Bundesministerium für Verkehr, Innovation und Technologie (2013):Verkehr
<http://www.bmvit.gv.at/> - [24.11. 2013]
- Bundesministerium für Inneres (2013): Nationalratswahl 2013, <http://wahl13.bmi.gv.at/> -
 [24.11. 2013]
- PopulationLabs (2013): www.populationlabs.com [2.11. 2013]
- Portál pro kritickou diskuzi o migraci v České republice a v zemích střední a východní Evropy
 (2013): Rakousko, <http://www.migraceonline.cz/cz/zeme/austria> [24.11. 2013]
- www.wikipedia.org
- zeměpis (2013): Rakousko, <http://www.zemepis.net/zeme-rakousko/> [24.11. 2013]
- SPÖ (2013): <http://www.spoe.at/> – politická strana SPÖ [12.12. 2013]
- ÖVP (2013): ÖVP, <http://www.oevp.at/Home.psp> – politická strana ÖVP [12.12. 2013]
- FPÖ – Bundesgeschäftsstelle (2013): FPÖ, <http://www.fpoe.at/> [12.12. 2013]
- Český statistický úřad (2014): Statistiky, <http://www.czso.cz/> [12.2. 2014]
- Centrum pro Regionální rozvoj ČR (2014):Přeshraniční spolupráce Rak-ČR
<http://www.crr.cz/cs/cil-3/rakousko-cr/> [12.3. 2014]

Statistická data, Databáze

- Eurostat (2013): Regional Statistics,
[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/datab
 ase](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/datab ase) [22.11. 2013]
- Statistik Austria (2013): <http://www.statistik.at/> [22.11. 2013]
- Databáze ArcGIS 10.2.

9. PŘÍLOHY

Tabulka 8: Hodnoty jednotlivých ukazatelů v rakouských regionech

země	Burgenland	Korutany	Štýrsko	Dolní Rakousy	Horní Rakousy	Vídeň	Salzburg	Tyrolsko	Voralberg
celkový přírůstek	0,028	-0,006	0,021	0,043	0,026	0,096	0,026	0,05	0,052
VŠ vzdělání	14	17,4	17,9	17,4	17,1	28	20,7	19,6	18,6
rozvodovost	41,14	40,12	41,28	46,5	37,06	49,77	37,44	37,65	43,32
podíl městských ob.	14	58	42,6	43,4	45,8	100	57,7	44,1	66,4
HDP	23 200	28 700	29 600	28 200	33 800	44 300	39 300	35 400	36 200
nezaměstnanost	4,4	4,7	3,2	4,1	2,9	7,9	2,5	2,5	3,6
zaměstnanost v terciéru	49,41	69	67,12	68,25	64,52	86,54	72,86	71,48	65,35
průměrná mzda	1 904	1 856	1 843	1 976	1 890	1 984	1 843	1 805	1 888
hustota dálniční sítě	20,17	25,48	18,79	18,25	24,95	103,6	20,13	14,94	24,22
podíl cizinců	6,5	7,6	7,5	7,4	8,9	23,4	13,3	11,9	13,8
parlamentní volby	37,3	32,4	23,8	27,6	27,2	31,6	23	18,3	13,1
podíl věřících	79,4	77,2	81,3	79,3	79,4	49,2	74,4	83,4	78

Zdroj: Eurostat, Statistik Austria

Tabulka 9: Odchyly od mediánu pro jednotlivé ukazatele v rakouských regionech

země	Burgenland	Korutany	Štýrsko	Dolní Rakousy	Horní Rakousy	Vídeň	Salzburg	Tyrolsko	Voralberg
celkový přírůstek	100	-21,4	75,0	153,6	92,9	342,9	92,9	178,6	185,7
VŠ vzdělání	78,2	97,2	100,0	97,2	95,5	156,4	115,6	109,5	103,9
rozvodovost	100	97,5	100,3	90,1	113,0	121,0	91,0	91,5	105,3
podíl městských ob.	30,6	126,6	93,0	94,8	100,0	218,3	126,0	96,3	145,0
HDP/ 1 obyv.	68,6	84,9	87,6	83,4	100,0	131,1	116,3	104,7	107,1
nezaměstnanost	77,8	69,4	111,1	86,1	119,4	-19,4	130,6	130,6	100,0
zaměstnanost v terciéru	72,4	101,1	98,3	100,0	94,5	126,8	106,8	104,7	95,8
průměrná mzda	100,8	98,3	97,6	104,7	100,1	105,1	97,6	95,6	100,0
hustota dálniční sítě	100	126,3	93,2	90,5	123,7	513,6	99,8	74,1	120,1
podíl cizinců	73,0	85,4	84,3	83,1	100,0	262,9	149,4	133,7	155,1
parlamentní volby	62,9	80,9	112,5	98,5	100,0	83,8	115,4	132,7	151,8
podíl věřících	99,9	102,6	97,5	100,0	99,9	138,0	106,2	94,8	101,6

Zdroj: vlastní výpočty

10. Seznam obrázků, tabulek

Seznam obrázků

Obrázek 1: Hodnota HDI (Human development index) ve světě za rok 2011	str. 25
Obrázek 2: Celkový přírůstek v jednotlivých rakouských regionech za období 2001-2011	str. 31
Obrázek 3: Úhrnná rozvodovost v Rakouských spolkových zemích v roce 2011	str. 33
Obrázek 4: Vysokoškolsky vzdělané obyvatelstvo ve věkové kategorii 25- 64 let v roce 2012	str.34
Obrázek 5: Podíl obyvatelstva ve městech nad 5 000 obyvatel za jednotlivé regiony v roce 2012	str. 35
Obrázek 6: Hrubý domácí produkt na obyvatele v Rakousku za rok 2010	str. 37
Obrázek 7: Nezaměstnanost v Rakousku za rok 2011	str. 39
Obrázek 8: Zaměstnanost v terciéru v rakouských regionech v roce 2011	str. 40
Obrázek 9: Výše průměrné mzdy v Rakousku v roce 2011	str. 42
Obrázek 10: Hustota dálniční sítě spolkových zemí Rakouska v roce 2011	str. 43
Obrázek 11: Výsledky parlamentních voleb v Rakousku 2013	str. 45
Obrázek 12: Podíl obyvatel římsko- katolického vyznání v roce 2001	str. 47
Obrázek 13: Podíl cizinců žijících v Rakousku v roce 2013	str. 48

Seznam tabulek

Tabulka 1: Přehled vybraných ukazatelů polarity	str. 18
Tabulka 2: Hodnoty sociálních ukazatelů za jednotlivé rakouské regiony v letech 2011 a 2012	str. 36
Tabulka 3: Hodnoty ekonomických ukazatelů v jednotlivých rakouských regionech	str. 44
Tabulka 4: Hodnoty ostatních ukazatelů v jednotlivých regionech Rakouska	str. 49
Tabulka 5: Pořadí regionů podle hodnot vybraných indikátorů	str.50
Tabulka 6 : Dílčí indexy jednotlivých kategorií v regionech Rakouska	str.51
Tabulka 7: Indexy jednotlivých kategorií v regionech Rakouska	str. 52
Tabulka 8: Hodnoty jednotlivých ukazatelů v rakouských regionech	str. 68
Tabulka 9: Odchyly od mediánu pro jednotlivé ukazatele v rakouských regionech	str. 69